N:o 131.

Ank. till Riksd. kansli den 9 maj 1905, kl. 4 e. m.

Utlåtande, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition, angående nytt öfningsfält för arméns i Stockholm eller dess närhet förlagda trupper samt försäljning af två områden af Norra Djurgården. (1 U. A. och I. A).

Under åberopande af bilagdt utdrag af statsrådsprotokollet öfver landtförsvarsärenden den 7 sistlidne april har Kungl. Maj:t i en samma dag till Riksdagen aflåten, till statsutskottets förberedande behandling öfverlämnad proposition (n:o 114) föreslagit Riksdagen medgifva

att de kronan tillhöriga egendomarna $^{1}/_{16}$ mantal n:o 1 Agnesberg, $^{5}/_{128}$ mantal n:o 1 Bagartorp, $^{7}/_{8}$ mantal n:o 1 Neder-Järfva, $^{31}/_{64}$ mantal n:o 2 Neder-Järfva, $1^{47}/_{64}$ mantal n:is 1 och 2 Öfver-Järfva och $^{1}/_{8}$ mantal n:o 1 Ritorp, alla i Solna socken, samt lägenheten n:o 1 Gunsarboda, $1^{1}/_{4}$ mantal n:is 2 och 3 Kymlinge, $^{1}/_{4}$ mantal n:o 1 Långlöt, $^{3}/_{8}$ mantal n:o 1 Ör, lägenheterna n:o 1 Killingstorp och n:o 1 Linväfvartorp, 1 mantal n:o 3 Ursvik, $3^{1}/_{4}$ mantal n:is 1, 2 och 3 Rissne, $1^{3}/_{4}$ mantal n:is 1 och 2 Råsta, $1^{3}/_{4}$ mantal n:o 3 Erfvinge och länsmansbostället $^{3}/_{8}$ mantal n:o 5 Ursvik, alla i Spånga socken, måtte till landtförsvaret upplåtas för att användas till öfningsfält för armén tillhörande trupper;

att de å den vid åberopade statsrådsprotokollet fogade karta med

ljusröd och ljusgul färg betecknade områden af Norra Djurgården, belägna det ena söder om Valhallavägens förlängning åt öster och det andra norr om Djurgårdsbrunnsviken, med undantag af omkring 3,000 kvadratmeter utaf skogsinstitutets nuvarande tomt, på det sätt kronan afhändes, att däraf till Stockholms stad måtte kostnadsfritt med äganderätt upplåtas de delar, som enligt en blifvande stadsplan för dessa områden erfordrades till gator, torg, allmänna platser och tomter till byggnader för allmänt behof, äfvensom angränsande vattenområde, samt att de återstående delarna måtte försäljas i den ordning, Kungl. Maj:t komme att bestämma;

att af de genom försäljningen inflytande medel måtte användas högst 4,000,000 kronor till förvärfvande af den mark, som jämte förenämnda, kronan tillhöriga egendomar af Kungl. Maj:t ansåges böra ingå i öfningsfältet, till ersättningar åt boställshafvare, arrendatorer och andra personer för mistad besittningsrätt till jord, som för detta ändamål afstodes m. m. samt till anläggande af skjutbanor, fältets dränering och ordnande i öfrigt, i den mån medel härtill kunde af nämnda summa erhållas;

att af försäljningsmedlen måtte gäldas ersättningar, enligt Kungl. Maj:ts bestämmande, dels åt djurgårdsförvaltningen för bostället Djursborg m. m. dels ock åt enskilda personer m. fl. för intrång i nyttjanderätt till vissa delar af ifrågavarande områden af Norra Djurgården, äfvensom kostnaderna för ordnandet af gator och allmänna platser enligt den öfverenskommelse, som härom kunde med Stockholms stad träffas;

att därefter återstående medel, förutom det belopp, som däraf kunde framdeles beviljas af Riksdagen till nya byggnader för skogsinstitutet, måtte tilläggas landtförsvarets fond för byggnader och andra försvarsändamål; samt

att, i mån af behof, de medel, som i första hand erfordrades för inköp af mark till öfningsfältet m. m., till ersättningar åt enskilde och till bestridande af kostnaderna för ordnandet af gator och allmänna platser, måtte efter Kungl. Maj:ts beprövande af tillgängliga medel förskjutas.

Departementschefen har i detta ärende till förenämnda statsrådsprotokoll anfört följande:

»I en vid 1901 års riksdag inom Andra Kammaren väckt motion föreslogs, under erinran om de stora utgifter, som vore förenade med den nya härordningens införande, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning, huruvida icke större eller mindre delar af det s. k. Ladugårdsgärdet och Djurgården m. m. skulle kunna afyttras till byggnadsändamål, och i sådant fall hvilka belopp som kunde väntas härigenom inflyta. Vid förberedande behandling af detta ärende erinrade statsutskottet om dess i annat sammanhang vid 1901 års riks-

dag gjorda uttalande därom, att köpeskillingar, som inflöte vid försäljning af fastigheter, hvilka förut varit för försvarsverket disponerade, borde för dettas räkning användas; och ville utskottet ansluta sig till den i motionen uttalade meningen, att frågan, huruvida försäljning af de angifna kronoegendomarne skulle äga rum, borde göras till föremål för utredning och ompröfning; men i denna och dithörande frågors dåvarande läge ansåge utskottet någon åtgärd i det föreslagna syftet icke böra företagas, helst utskottet vore förvissadt, att Kungl. Maj:t ägnade berörda angelägenhet allvarlig uppmärksamhet. Utskottet hemställde därför, att det väckta förslaget icke måtte bifallas, och Riksdagens beslut utföll i enlighet med denna hemställan.

I sin till Konungen den 2 juni 1901 aflåtna skrifvelse i fråga om ny härordning yttrade emellertid Riksdagen, att det kunde ifrågasättas, huruvida icke för beredande af tillgång till de af härordningen föranledda utgifterna för nya kasernetablissemang det skulle vara lämpligt att afyttra annan staten tillhörig icke inkomstgifvande fastighet, hvilken icke vore för sitt dittills afsedda ändamål oundvikligen erforderlig, men för hvilken med hänsyn till läget en betydande köpeskilling kunde påräknas. Sålunda borde, enligt Riksdagens åsikt, exempelvis vissa delar af det kronan tillhöriga, norr om Djurgårdsbrunnsviken och Djurgårdsbrunnskanalen belägna, vidsträckta området kunna med fördel för staten försäljas.

Med anledning af den sålunda väckta frågan täcktes Kungl. Maj:t den 8 april 1902 uppdraga åt en kommitté

att, efter föregången utredning, afgifva yttrande, huruvida några och, i sådant fall, hvilka af de kronan tillhöriga områden inom den s. k. Norra Djurgården med Ladugårdsgärdet lämpligen kunde styckas och, indelade till tomter, försäljas, samt angifva, hvilka af dessa områden borde till försäljning i första rummet ifrågakomma, äfvensom verkställa beräkningar af den inkomst, som genom en dylik försäljning kunde för statsverket uppstå;

att tillika afgifva förslag å sådan i Stockholms närhet belägen plats, som, under förutsättning att Ladugårdsgärdet i framtiden icke komme att användas såsom öfningsområde för de i Stockholm förlagda truppförband, kunde anses lämplig såsom öfningsfält för dessa trupper;

att genom infordrande från vederbörande jordägare af försäljningsanbud, gällande under viss tid, och vidtagande af öfriga erforderliga åtgärder verkställa utredning om kostnaderna för anskaffande af nytt öfningsfält; samt

att i sammanhang härmed afgifva utlåtande huruvida, i anledning af det sålunda ifrågasatta utbytet af öfningsfält, de nuvarande kasernetablisse-

mangen lämpligen borde fortfarande bibehållas, eller om de eller några af dem borde till andra ställen förläggas, och i sådan händelse verkställa erforderlig utredning i afseende å lämpliga platser för denna förläggning samt de därmed förenade kostnader.

Kommittén afgaf sitt underdåniga betänkande den 19 maj 1903 och yttranden öfver detsamma hafva sedermera infordrats från chefen för generalstaben, generalfälttygmästaren och inspektören för artilleriet, chefen för fortifikationen, Hans Kungl. Höghet Hertigen af Västergötland i egenskap af inspektör för kavalleriet, cheferna för Fjärde och Femte arméfördelningarna, riksmarskalksämbetet, kammarkollegium, domänstyrelsen och Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Stockholms län äfvensom från Stockholms stadsfullmäktige.

Nytt öfningsfält för de i Stockholm förlagda trupperna erforderligt.

Af den erhållna utredningen har i första hand framgått, att Ladugårdsgärdet numera är otillräckligt och äfven i öfrigt olämpligt såsom öfningsfält för de i Stockholm förlagda trupperna, och att det därför måste, oafsedt andra på frågan inverkande omständigheter, ersättas med ett nytt.

Med hänsyn till de fordringar, som ännu för några tiotal år sedan ställdes på en truppöfningsplats, kunde — anför kommittén — de i Stockholm förlagda truppförbanden med allt skäl anses vara synnerligen lyckligt lottade. Det till exercisfält för dem begagnade Ladugårdsgärdet erbjöde nämligen en efter dåvarande förhållanden mycket ändamålsenlig öfningsterräng af omkring 200 hektars ytvidd med obetydlig kuperad mark, fri från trädgrupper och andra för utbildning i rent formell exercis hindrande föremål. I norr och öster gränsade intill fältet kuperade och skogbevuxna områden, som obehindradt fingo af trupperna användas, och som voro fullt tillräckliga för då såsom erforderliga ansedda öfningar i terräng. Och för mera utsträckta öfningar stod då hela Norra Djurgården med undantag af de jämförelsevis obetydliga områden, som åt enskilda upplåtits, till förfogande åt trupperna. Utan tidsödande marscher från kasernerna, af hvilka alla utom ingenjörstruppernas och trängens voro belägna i Ladugårdsgärdets omedelbara närhet, kunde alltså trupperna sättas i tillfälle att erhålla omväxlande utbildning i det fria. Exercisfältet var fullt tillräckligt för öfningarnas utförande i det omfång, som då ansågs erforderligt, nämligen i kompani- och bataljonsförband. Jämväl med hänsyn till eldhandvapnens då ännu relativt ringa skottvidder kunde Ladugårdsgärdet anses ganska väl motsvara de förhållanden, hvarunder en verklig strid kunde tänkas komma att utkämpas.

Uppfattningen om Ladugårdsgärdets lämplighet såsom truppöfningsplats måste emellertid numera blifva en helt annan. Den truppstyrka,

som under månaderna maj—september vapenöfvades i Stockholm, hade högst betydligt ökats, och under repetitionsöfningarna vore den ungefär dubbelt så stor som den, hvilken för blott ett tiotal år sedan här utbildades. Samtidigt hade behofvet af öfningar i större förband och med trupper af olika vapenslag gjort sig allt mera kännbart. Den ständigt sig utvecklande vapentekniken samt eldens ökade verkan kräfde ock allt större utrymme för uppmarsch och anfall. Särskildt hade det sydafrikanska kriget med den därunder i vida högre grad än någonsin tillförene vunna erfarenheten om de moderna eldvapnens under vissa förhållanden rent af förintande verkan åstadkommit, att man börjat fästa allt mindre vikt vid formell exercis i sluten ordning — hvartill Ladugårdsgärdet så väl lämpat sig — men i stället lagt hufvudvikten af utbildningen vid öfningar i att med skickligt begagnande af det skydd, terrängen kunde erbjuda, föra fram stridsformationer äfven med långa, glesa skyttelinjer till afstånd för verksam eld. Under det att alltså förr den bästa öfningsplatsen varit den, hvilken erbjöde den jämnaste och friaste ytan, vore numera eftersträfvansvärdt att äga tillgång till ett område, som erbjöde så stor omväxling i terrängen som möjligt och därigenom lämnade tillfälle till en mångfald olikartade taktiska uppgifter.

Emellertid ansåge kommittén, att Ladugårdsgärdet väl fortfarande kunnat i någon mån motsvara de fordringar, som numera borde ställas på en truppöfningsplats, om därmed fortfarande fått förenas öfriga till truppernas disposition förr upplåtna områden af Norra Djurgården. Men i stället hade det förhållandet inträffat, att trupperna, långt ifrån att fortfarande äga tillträde till nyss nämnda områden, tvärtom allt mera afstängdes från de trakter af Djurgården, som låge utanför det egentliga Ladugårdsgärdet och skjutbanorna vid Kaknäs. Detta hade delvis sin naturliga grund i de nya anläggningar af olika slag, hvartill delar af Norra Djurgården upplåtits. Värtahamnen intoge redan nu en betydlig del af sådan mark, som förut fått till truppöfningar disponeras, och Stockholms stad ägde rätt att än ytterligare utsträcka hamnområdet därstädes, så att slutligen stora delar af öfningsfältet skulle gå förlorade. Järnvägen till Värtan hade ock borttagit icke obetydligt område och framför allt försvårat förbindelsen mellan de delar af Norra Djurgården, den åtskilde. Ett i någon mån liknande förhållande hade Sturevägens anläggande medfört. Hjorthagen, Ropsten och Lugnet hade öfverlämnats till Stockholms stad, och den utvecklingsmöjligheten för öfningsfältet, som i dessa trakter förefunnits, vore alltså omintetgjord. Bergianska trädgården hade numera anlagts å ett område, där trupper förr tämligen obehindradt fått utveckla sig. Slutligen hade kavallerietablissemanget samt Svea artilleri-

regementes och Lifgardets till häst kaserntomter upptagit besydliga delar af sådan terräng, som för vissa kombinerade öfningar varit särskildt gynnsam.

Hvad som återstode för truppernas öfningar utgjordes hufvudsakligast, förutom af skjutbanorna vid Kaknäs, af det egentliga Ladugårdsgärdet, d. v. s. den öppna platsen mellan Djurgårdsbrunnsviken och stadens område vid Värtahamnen.

Det frontutrymme, som här erbjödes *infanteriet* för utveckling, uppginge till allenast omkring 1,000 meter och måste — med hänsyn till de olika förhållanden, hvarunder ett infanteriregemente kunde komma att uppträda, och hvari utbildning måste ske — anses otillräckligt till och med för ett regemente. Och äfven om detta område på vissa ställen erbjöde möjligheter för ett skyddadt framförande af trupper, vore det dock vida mera öfverskådligt och jämnt än terrängen i allmänhet i vårt land, och vore alltså icke ägnadt att återgifva de förhållanden, under hvilka verkliga strider numera sannolikt komme att utkämpas.

Såsom terräng för *kavalleriets* utbildning i spaning och fälttjänst vore Ladugårdsgärdet och Norra Djurgården alldeles otillräckliga, hvarjämte markens hårda beskaffenhet utöfvade en mycket ogynnsam inverkan på hästarnas ben och hofvar.

För *artilleri* vore visserligen Ladugårdsgärdet i många hänseenden en lämplig öfningsplats, erbjudande ett icke ringa antal i och för sig goda eldställningar. Dock vore skottvidderna alldeles för små samt därför vilseledande vid utbildningen i artilleritaktik. Dessutom kunde fältmässiga öfningar där icke företagas i större förband än en division, en olägenhet, som med ökad styrka komme att göra sig gällande, då ett fältartilleriregemente på grund af den nya härordningen fördelades på fyra i stället för två divisioner.

Då icke mindre än två infanteriregementen, två kavalleriregementen, ett fältartilleriregemente samt positionsartilleriregementet vore hänvisade att såsom sin dagliga öfningsplats gemensamt använda Ladugårdsgärdet, hvilket redan för hvart och ett af dessa truppförband för sig vore otillräckligt, insåges lätt i huru hög grad ett större öfningsområde för Stockholms trupper numera vore af behofvet påkalladt.

Beträffande de för truppförbandens skjutöfningar upplåtna *skjutbanorna vid Kaknäs* anför kommittén, att deras antal vore alldeles otillräckligt. Såsom bevis härför meddelades, att under repetitionsöfningarna år 1905 ett fotgardesregemente kunde för sina skjutöfningar få disponera allenast 24 af de vid Kaknäs befintliga 40 skottaflorna och detta under sammanlagdt endast 48 öfningstimmar. Denna brist komme naturligtvis

att än kännbarare göra sig gällande i samma mån, som härordningens genomförande framskrede samt allt större vikt komme att läggas vid de värnpliktiges utbildning i skjutning. Dess värre vore denna brist omöjlig att afhjälpa, ty utrymme saknades fullständigt att därstädes anlägga flera skjutbanor eller å de nu befintliga uppställa flera taflor.

Skyddsskärmen för skottlinjerna, den s. k. Kaknäshagen, vore med hänsyn till den stora skottvidden och genomträngningsförmågan hos arméns nya gevär af otillräckligt djup, något som naturligtvis ej heller stode att afhjälpa. Förlupna kulor hade därför stundom slagit ned i närheten af båtar å Lilla Värtan, till och med någon gång å Fjäderholmarne. På grund häraf kunde vissa i skjutinstruktionen föreskrifna skolskjutningar ej utföras å dessa skjutbanor, utan annan mark hade för särskild kostnad måst förhyras på större afstånd från hufvudstaden.

Af dessa och i öfrigt anförda skäl funne kommittén framgå, att alldeles oberoende af andra på frågan om Norra Djurgårdens försäljning inverkande omständigheter, tidpunkten nu vore inne, då med nödvändighet åtgärder måste vidtagas för anskaffande af annat, större öfningsfält för de i Stockholm förlagda truppförbanden. Ett oafvisligt kraf förefunnes på en öfningsplats för dessa trupper, hvilken med betydligt större utsträckning ägde mera omväxling i terrängens beskaffenhet samt medgåfve utförande af taktiska tillämpningsöfningar i större skala äfvensom anordnande af tillräckligt antal moderna skjutbanor för eldhandvapen samt af fältskjutningar för alla vapen.

De militära myndigheternas yttranden om Ladugårdsgärdet.

De i ärendet hörda militära myndigheterna hafva alla biträdt kommitténs uppfattning om Ladugårdsgärdets otillräcklighet såsom öfningsplats för de i Stockholm förlagda truppförbanden.

Sålunda yttrar *chefen för generalstaben*, att de fördelar, som Norra Djurgården ännu för några tiotal år sedan erbjöd såsom truppöfningsplats, numera i väsentlig mån försvunnit. För en mångfald olika ändamål hade stora inskränkningar gjorts i truppernas rätt att beträda och för sina öfningar använda hithörande mark, hvarigenom Norra Djurgården i verkligheten redan förlorat karaktären af truppöfningsplats och numera vore användbar egentligen blott för den formella utbildningen (exercisen). För detta ändamål vore Norra Djurgården särdeles lämplig och hvad utrymmet anginge ännu tillräcklig. Men då det gällde att anordna öfningar utom exercisfältet och utföra de i våra dagar allt viktigare tillämpningsöfningarna, särskildt i större förband, ställde sig årligen ökade svårigheter i vägen. Den tätt bebyggda terrängen närmast hufvudstaden, de öfverallt därstädes befintliga inhägnaderna och befolkningens helt na-

turliga obenägenhet att till militära öfningar upplåta sin mark snart sagdt omöjliggjorde hvarje försök att gifva dessa tillämpningsöfningar den fältmässighet, som erfordrades vid utbildning äfven af jämförelsevis små förband. Härtill komme, att med det öfningsområde, som för närvarande stode de i Stockholm förlagda trupperna till buds, dessas utbildning i skjutning, på grund af skjutbanornas otillräcklighet, hvilken för hvarje år gjort sig allt mera gällande, och markens olämplighet för anordnande af fältmässiga skjutningar, ej kunde bedrifvas så, som denna viktiga utbildningsgren fordrade.

Till följd häraf syntes det chefen för generalstaben vara en angelägenhet af största betydelse, att de i Stockholm förlagda truppförbanden snarast möjligt erhölle en öfningsterräng, som kunde ersätta hvad de genom Norra Djurgårdens förändrade karaktär förlorat. Denna fråga trädde i förgrunden och kräfde en omedelbar lösning, vare sig de nuvarande kasernetablissemangen skulle flyttas eller, åtminstone tillsvidare, bibehålla innehafvande platser.

Enahanda uppfattning om Norra Djurgården såsom truppöfningsplats uttalas af *cheferna för fjärde och femte arméfördelningarna.*

Inspektören för kavalleriet anför, att för intet af de trenne vapenslagen vore Ladugårdsgärdet så ogynnsamt såsom öfningsplats som för de till detsamma hänvisade kavalleritruppförbanden. Dels ägde det allt för ringa utrymme i förhållande till det stora antal trupper, som där skulle öfvas, och därigenom inskränktes i hög grad den rörelsefrihet, som äfven för de formella öfningarnas rätta bedrifvande vore för kavalleriet nödvändig, dels vore markens beskaffenhet sådan, att den vid torr väderlek blefve i det närmaste stenhård och redan vid ringaste nederbörd åter hal och slipprig, till följd hvaraf hästarne blefve skadade eller obrukbara vida oftare, än hvad förhållandet vore vid truppförband, som kunde förfoga öfver gynnsammare öfningsterräng.

Beträffande skjutbanorna vid Kaknäs yttrar kavalleriinspektören, att dessa, otillräckliga redan för infanteriet enbart, kunde endast under kortare och ofta med hänsyn till utbildningen olämpliga tider få af kavalleriet disponeras, hvaraf den naturliga följden blefve mindre tillfredsställande öfningsresultat. Detta missförhållande komme att ökas, då Lifregementets dragoners rekryt- och underbefälsskolor komme att omfatta en 4 à 5 gånger större numerär än hvad för närvarande vore fallet. Den betydligt ökade vikt, som numera måste läggas vid kavalleriets utbildning i eldstrid, kräfde vida talrikare och omsorgsfullare skjutöfningar än för ett fåtal år sedan, men dylika vore icke möjligt att under nuvarande förhållanden åstadkomma.

Mot Ladugårdsgärdets försäljning till byggnadstomter har invändts, att de invid öfningsfältet för närvarande belägna fem jämförelsevis nya kasernerna komme att såsom sådana blifva obrukbara. Gent emot denna invändning har kommittén framhållit, att försäljningen af Ladugårdsgärdet kunde och måste af naturliga skäl så ordnas, att endast vissa, för truppöfningarna mindre viktiga delar däraf först upplätes till bebyggande, hvadan själfva exercisfältet alltså under en följd af år kunde användas för truppernas dagliga öfningar lika väl som nu. För öfningarnas utförande på ett mera framskridet stadium måste i alla händelser snarast möjligt anskaffas ett större öfningsfält i Stockholms närhet, och man kunde med visshet antaga, att detta ej blefve beläget på längre afstånd från staden, än att äfven infanteritrupperna utan allt för stor tidsutdräkt kunde dit förflytta sig från de nuvarande kasernerna.

Frågan om de nuvarande kasernernas flyttning.

Med stöd af åtskilliga beräkningar rörande den tidrymd, som en eventuell försäljning af Ladugårdsgärdet skulle komma att omfatta, har kommittén antagit, att, äfven om försäljningen oafbrutet fortginge, minst 15 år skulle förflyta, innan fotgardesregementenas kaserner behöfde flyttas, samt att äfven därefter de öfriga kasernerna kunde för sitt ändamål bibehållas i längre tid, så att troligen först ett femtiotal år härefter den kasern, hvars förflyttning senast behöfde ifrågasättas, nämligen Lifgardets till häst, måste förläggas till annan plats.

Förslag till nytt öfningsfält för Stockholms trupper.

Såsom förut nämnts, ingick i kommitténs uppgift att afgifva förslag å lämpligt nytt öfningsfält i Stockholms närhet för de i hufvudstaden förlagda trupperna. Tre särskilda områden hafva af kommittén ansetts kunna ifrågasättas för sådant ändamål, nämligen dels trakten mellan Mälaren och Stockholm—Västerås—Bergslagens järnväg samt Tranebergsbro och järnvägen Spånga—Riddersvik, hvilket område af kommittén benämnts *Brommafältet*, dels ett område söder om Stockholm, hvilket ungefär begränsas åt norr af Arstaviken samt Hammarby-, Lång- och Järlasjöarna, åt öster af en linje ungefär 1,500 meter öster om Källtorps-, Älta- och Flatsjöarna, åt söder af Drefviken samt åt väster af en linje, dragen från Årstaviken öster om Enskede herrgård och vidare i rak sydlig riktning till närheten af sjön Magelungen, hvilket område benämnes *Enskede—Skarpneckfältet;* dels slutligen trakten nordväst om Haga, Stora Frösunda och Sundbyberg mellan norra stambanan och Stockholm—Västerås—Bergslagens järnväg till sjöarna Rafvaln och Öfresjön åt norr: *Järfva—Spånga—Järfällafältet.*

De två förstnämnda af dessa områden har kommittén själf ansett mindre tillfredsställande för ifrågavarande ändamål på grund af terrängens beskaffenhet, hvarjämte deras förvärfvande sannolikt komme att medföra

mycket höga kostnader. Sedan kommitténs betänkande afgafs, hafva andra omständigheter föranledt, att de nu ännu mindre än förr kunna ifrågasättas såsom truppöfningsfält. Stockholms stad har nämligen numera förvärfvat, inom Brommafältet, egendomarna Ulfsunda, Åkeshof m. fl. samt, inom Enskede—Skarpneckfältet, egendomen Enskede med underlydande, och torde därför dessa egendomars förvärfvande för landtförsvarets ändamål icke längre böra sättas i fråga.

Hvad däremot angår Järfva—Spånga—Järfällafältet synes detta erbjuda många fördelar såsom truppöfningsplats och tillika kunna åtminstone till betydliga delar utan alltför stora kostnader till landtförsvaret upplåtas.

Kommittén redogör för detta fälts allmänna beskaffenhet samt dess lämplighet såsom öfningsplats för Stockholms trupper på följande sätt.

Om man följde stora landsvägen norrut från Norrtull i Stockholm förbi Hagaparken och Nya kyrkogården samt passerade infartsvägarna till Stora och Lilla Frösunda, komme man strax därefter till en ganska vidsträckt slätt, som utbredde sin af endast några få enstaka höjder afbrutna jämna yta till vänster om landsvägen, hvilken här på ett par hundra meters afstånd följde Brunnsvikens strand. Slätten, som sträckte sig omkring 2,7 kilometer i västlig riktning till kronoegendomen Råstas åbyggnader, begränsades i norr af höjderna bakom Neder-Järfva, Ritorp och Agnesberg samt i söder af Råstasjön och skogsbackarna vid Ellenhill. Den genomskures af norra stambanan, hvars närmaste stationer vore Hagalund åt söder och Järfva åt norr.

Vid denna slätt hade kommittén tänkt sig samtliga kasernetablissemang förlagda: Svea och Göta lifgardens samt fältingenjör- och fälttelegrafkårernas åt öster utmed Brunnsvikens strand och öfriga truppförbands åt norr på höjder mellan Neder-Järfva och Agnesberg. Slätten skulle användas dels för dagliga öfningar i mindre förband och i formell exercis dels ock till plats för skjutbanor, afsedda för den första utbildningen i skjutning med handvapen.

Följde man vidare stora landsvägen till Neder-Järfva och där toge af på Spångavägen samt passerade Ritorp, Agnesberg och Råsta, så komme man genom en dalgång med småbruten, skogbeväxt terräng till Lilla och Stora Ursvik, hvarefter ånyo ett vidsträckt öppet område, slätten vid Rinkeby och Kymlinge, utbredde sig. På ett afstånd af omkring 2 kilometer västerut från Stora Ursvik begränsades slätten af skogarna vid Kista och Husby samt af höjderna vid Granby, Eggeby och Spånga kyrka. Gårdarna Kymlinge, Erfvinge och Rinkeby vore belägna

å denna slätt, hvilken med kringliggande kuperade områden företrädesvis kunde användas för infanteriets öfningar i större förband.

Bortom de nyss angifna höjderna öppnade sig åter en slättmark, den vidsträcktaste af hela det till öfningsfält ifrågasatta området, nämligen Akalla-slätten, med gårdarna Akalla, Hästa, Julsta, Barkarbyn, Kyrkbyn, Hägerstalund m. fl. Denna slätt, hvarpå låge kringströdda många smärre med småskog bevuxna bergbackar, sträckte sig ända fram till Säbysjön och omfattade en areal af 10 à 12 kvadratkilometer samt vore särskildt lämplig för artilleriets öfningar och för större truppöfningar med alla vapen.

Återstående delen af området, den nordligaste, bestode mestadels af skogsmark, afbruten af Säbysjöns, Öfresjöns och Rafvalns vattenytor, samt här och hvar genomskuren af smärre, odlade dalgångar. Dessa trakter, hvilka behöfde tagas i anspråk hufvudsakligen för erhållande af en tillräckligt djup skyddsskärm för artilleriets fältskjutningar, tillhörde egendomen Säby samt de under Edsberg lydande gårdarna Väsby, Bög och Knista.

Hela detta område med sina synranden begränsande skogsbryn, sina skogklädda höjder och odlade fält samt enstaka liggande gårdar utgjorde ett ganska typiskt exempel på svensk natur och terräng och kunde med allt skäl anses som synnerligen väl ägnadt för tillämpningsöfningar.

För *infanteriet* erbjöde de skogiga och kuperade markerna utmed större delen af öfningsfältets östra gräns goda tillfällen till öfningar i framträngande genom svårtillgängliga trakter, och de öppna fälten vid Kymlinge och Akalla medgåfve utbildning i framryckande mot en fiende med begagnande af det skydd, som enstaka höjder eller andra växlingar i terrängen kunde lämna.

Kavalleriet hade vid Öfver-Järfva ej långt från de tilltänkta kasernerna en lämplig plats för dagliga mindre öfningar och ägde dessutom tillgång till öppna fält för den formella exercisen och slutna attacker äfvensom till en mängd skyddade uppställningsplatser, från hvilka det hastigt kunde utveckla sig till anfall, samt saknade ej heller lämpliga och tillräckligt stora områden för öfning i spaning och fälttjänst.

För *artilleriet* funnes många lämpliga öfningsplatser, tillfälle till köröfningar i växlande terräng och ett stort antal goda eldställningar med långa skottlinjer.

Stridsöfningar med *trupper* af alla vapenslag kunde på den föreslagna öfningsplatsen komma till utförande i stor utsträckning. Så kunde t. ex. i riktningen Ursvik—Säbysjön två brigader operera mot hvarandra, och i

linjen Ursvik—Järfälla funnes utrymme för en hel arméfördelning att verkställa sin uppmarsch till strid.

Lämpliga platser för infanteriskjutbanor, afsedda dels för skolskjutningsöfningar och dels för tillämpningsöfningar, hafva ock af kommittén utsetts.

Kommittén har vidare redogjort för, huru den tänkt sig förläggningen å det nya öfningsfältet af de särskilda truppförbandens kasernetablissemang, ett nytt intendenturetablissemang, garnisonssjukhus och garnisonskyrka, äfvensom för de med uppförandet af dessa byggnader förenade kostnaderna, men då ännu många år torde komma att förflyta, innan dessa frågor, som hvar för sig torde kräfva sin lösning, behöfva afgöras, lärer anledning för närvarande icke föreligga att ingå på en närmare redogörelse för hvad kommittén i detta hänseende föreslagit.

De militära myndigheternas yttranden om det föreslagna nya öfningsfältet.

De i ärendet hörda militära myndigheterna hafva utan undantag förordat kommitténs förslag till nytt öfningsfält för de i Stockholm förlagda truppförbanden. Chefen för fjärde arméfördelningen uttalar sålunda såsom sitt omdöme, att Stockholmstrakten näppeligen torde hafva att uppvisa gynnsammare öfningsmarker än omkring Spånga—Järfälla, och inspektören för kavalleriet anför, att lämpligare lösning af frågan om öfningsfält och förläggningsplats än genom inköp och ordnande af Järfva—Spånga—Järfällafältet under nuvarande förhållanden icke vore möjlig att vinna.

Beträffande den ifrågasatta förflyttningen af de nuvarande kasernetablissemangen framhåller chefen för generalstaben, att detta blefve en framtida angelägenhet, som ur militär synpunkt icke kräfde en omedelbar lösning. Afståndet från dessa etablissemang till det föreslagna nya öfningsfältet vore nämligen ej så stort, att truppförbandens utbildning häraf i nämnvärd mån kunde röna någon ofördelaktig inverkan.

I sammanhang härmed torde jag få fästa uppmärksamheten vid hvad chefen för fortifikationen i sitt yttrande öfver kommitténs förslag anfört beträffande förbindelseleden mellan de nuvarande kasernetablissemangen och den nya öfningsplatsen. Den nuvarande kortaste vägen från fotgardesregementenas kaserner till öfningsfältets gräns ginge utefter Valhallavägen öfver Bellevue och Stallmästaregården samt vidare utefter stora landsvägen Norrtull-Järfva och vore 6,4 kilometer lång. Med undantag af krökarna vid Bellevue och Stallmästaregården framginge den i nästan rak linje mot Järfva. När en gång, antagligen inom kort, Sveaplanen med angränsande del af Solnavägen blefve ordnad, kunde kröken och backarna vid Bellevue undvikas, och genom en föga dyrbar omläggning af vägen från Stallmästaregården upp till stora landsvägen

kunde äfven den där nu befintliga kröken försvinna. Något nämnvärdt hinder för den allmänna samfärdseln på dessa vägar genom frammarscherande trupper behöfde icke befaras. Valhallavägens stora körbana vore åtminstone för närvarande ytterst obetydligt trafikerad, och landsvägen Norrtull-Järfva vore så bred, att en truppkolonn mycket väl kunde där passera utan att störa den för öfrigt här ganska lifliga trafiken. Skulle emellertid i en framtid sådant visa sig behöfligt, kunde landsvägens bredd utan svårighet eller särdeles stora kostnader ökas.

Järfva-Spånga-Järfällafältet, till den omfattning det af kommittén föreslagits, utgör ett sammanhängande område af omkring 4,700 hektars areal och upptager inom sina gränser delar af fyra särskilda socknar, nämligen Solna, Spånga, Järfälla och Sollentuna, samtliga hörande till Södra Roslags domsaga, men i administrativt hänseende lydande, de tre sistnämnda socknarna under Svartsjö fögderi och Sollentuna härads länsmansdistrikt, samt Solna socken under Vaxholms fögderi och Danderyds skeppslags länsmansdistrikt. En icke obetydlig del af ifrågavarande område är redan nu i kronans ägo. Denna del, å den vid kommitténs betänkande fogade kartan, blad 7, betecknad med ljusröd färg, omfattar hufvudsakligen de i vidstående tabell upptagna, under domänstyrelsens förvaltning ställda kronoegendomar, för hvilka gällande taxeringsvärden och nu inflytande arrendeafgifter uppgå till däri angifna belopp. Kronoegendomar, belägna inom Järfva-Spånga-Järfällafältet.

I fråga om dessa egendomars upplåtande till öfningsfält för de i Stockholm nu förlagda truppförbanden har domänstyrelsen i afgifvet underdånigt utlåtande till en början erinrat, hurusom Kungl. Maj:t genom nådigt bref den 15 maj 1903 på hemställan af förenämnda kommitté och efter domänstyrelsens tillstyrkan förordnat, att, bland andra, egendomarne Agnesberg, Bagartorp, Neder-Järfva, Öfver-Järfva, Gunsarboda, Kymlinge, Långlöt, Ör, Killingtorp och Linväfvartorp, om hvilkas styckning för försäljning i smärre lotter till egna hem, trädgårdslanläggningar och dylikt ett på grund af föreskrift i nådigt bref den 23 mars 1900 upprättadt förslag låge till behandling hos domänstyrelsen, skulle i afvaktan på utgången af kommitténs framställning om deras användning till öfningsfält utarrenderas allenast för tiden till den 14 mars 1906.

Redan genom tillstyrkandet af denna inskränkning i arrendetiden ansåge sig domänstyrelsen hafva framhållit, att hinder för dessa egendomars användning på det af kommittén föreslagna sätt icke förefunnes från styrelsens sida. Att deras bibehållande i statsverket ägo för annat statens ändamål icke synts styrelsen önskvärdt, framginge af den behandling styrelsen ägnat frågan om deras styckning till försäljning. Icke heller hade styrelsen något att invända mot att öfriga förenämnda kronoegendomar,

Härad.	Socken.	Egendomens namn.	Nummer.	Mantal.	Åker och tomter		
					hektar.	ar.	kv.-m.
Danderyds skeppslag	Solna	Agnesberg	1	1/16	7	61	90
»	»	Bagartorp	1	5/128	8	50	50
»	»	Neder-Järfva	1	7/8	24	81	10
»	»	D:o	2	31/64	24	5	8
»	»	Öfver-Järfva	1, 2	147/64	82	76	60
Sollentuna	Spånga	Gunsarboda	1	—	19	94	20
»	»	Kymlinge	2, 3	1 1/4	34	37	60
»	»	Långlöt	1	1/4	11	45	95
»	»	Ör	1	3/8	24	82	4
»	»	Killingstorp	1	—	7	66	40
»	»	Linväfvartorp	1	—	10	39	70
Danderyds skeppslag	Solna	Ritorp	1	1/8	12	19	9
Sollentuna	Spånga	Ursvik	3	1	28	63	80
»	»	Rissne	1—3	3 1/4	110	28	10
»	»	Råsta	1, 2	1 3/4	70	64	50
»	»	Erfvinge	3	1 1/4	36	13	10
		Summa	—	—	514	29	66

Ritorp, Ursvik, Rissne, Råsta och Erfvinge, utlades till det föreslagna öfningsfältet, men erinrade att, enär dessa egendomar vore utarrenderade på längre tid, Ritorp till den 14 mars 1908, Ursvik till den 14 mars 1914, Rissne till den 14 mars 1916 samt Råsta och Erfvinge till den 14 mars 1920, vederbörande arrendatorer borde tillerkännas ersättning för afståendet af sina arrenden, om egendomarne toges i anspråk före nu löpande arrendeperiods utgång. Visserligen innehölle arrendekontrakten den bestämmelsen, att, då sådant för allmännyttigt ändamål å kronans vägnar fordrades, arrendatorn skulle vara skyldig afstå egendomen tillhörande mark äfvensom inkomstbringande lägenhet mot åtnjutande af minskning i arrendeafgiften, motsvarande den förlust, som honom tillskyndades, men denna bestämmelse kunde svårligen tolkas så, att arrendatorn skulle vara skyldig att, utan annan ersättning än befrielse från arrendeafgiftens erläggande, afstå hela den till honom på arrende upplåtna egendomen.

A — r — e — a — l												Årligt arrende.	Taxerings-värde.
Äng			Afrösningsjord			Impedimenta			Summa				
hektar.	ar.	kv.-m.	hektar.	ar.	kv.-m.	hektar.	ar.	kv.-m.	hektar.	ar.	kv.-m.	Kronor.	Kronor.
—	—	—	3	1	90	—	29	50	10	93	30	400	3,500
—	17	50	5	27	80	—	35	80	14	31	60	450	8,800
—	56	80	11	61	—	1	52	20	38	51	10	1,400	20,700
—	—	—	11	61	79	—	15	43	35	82	30	1,300	20,900
1	57	20	93	18	60	10	60	90	188	13	30	2,000	99,000
1	55	80	8	44	20	—	36	50	30	30	70	700	5,000
1	37	70	45	56	30	5	16	90	86	48	50	800	30,000
—	46	43	5	74	34	6	30	48	23	97	20	430	6,000
2	22	61	27	86	99	1	19	6	56	10	70	1,105	12,000
—	46	—	6	66	40	—	6	80	14	85	60	450	2,000
—	57	60	16	33	80	1	19	30	28	50	40	330	1,500
—	12	3	—	—	—	—	54	31	12	85	43	480	9,700
—	20	40	44	25	—	1	28	10	74	37	30	900	18,000
4	4	20	138	80	50	21	74	—	274	86	80	2,700	54,000
1	56	40	65	93	20	3	21	30	141	35	40	2,000	45,000
—	52	60	51	82	—	1	43	—	89	90	70	800	27,000
15	43	27	536	13	82	55	43	58	1,121	30	33	16,245	363,100

Att kronan, därest planen med öfningsfältet komme till stånd, billigtvis icke kunde undandraga sig att inlösa enskilda tillhöriga, å egendomarna befintliga hus ansåge styrelsen uppenbart.

Slutligen har domänstyrelsen, i likhet med hvad kommittén framhållit såsom önskvärdt, tillstyrkt, att ifrågavarande egendomar, därest kommitténs förslag bragtes till utförande, till en början upplätes till landtförsvaret utan särskild ersättning, men att framdeles, i den mån Norra Djurgårdens försäljning därtill lämnade tillgång, ett belopp, motsvarande egendomarnes värden, afsattes till inköp af skogbärande eller till skogsbörd tjänlig mark.

Vidkommande den ersättning, som kan anses böra tillkomma arrendatorerna för dem enskildt tillhöriga byggnader, har kommittén med ledning af taxeringsnämnderna uppskattat denna till sammanlagdt 137,600 kronor. Sedermera har emellertid upplysts, att åtskilliga arrendatorer ägde byggnader, för hvilka icke något värde blifvit i taxeringslängderna

upptaget, men hvilka dock borde lösas enligt samma grunder, som andra dem tillhöriga byggnader å dessa egendomar.

Värdet af samtliga dessa hus, beräknadt efter taxeringslängderna eller, i de fall där de icke äro i dessa längder upptagna, efter de belopp, till hvilka de enligt uppgift äro brandförsäkrade i Stockholms läns brandstodsbolag, framgår af vidstående tabell, uppgjord enligt kommitténs utlåtande och domänstyrelsens yttrande.

	Kronor.
Agnesberg	20,000
Bagartorp	37,000
Erfvinge	3,500
Gunsarboda	2,800
Killingstorp	8,750
Långlöt	2,200
Neder-Järfva n:o 1	18,000
Mariedal, lägenhet å Neder-Järfva n:o 1	10,300
Gunnarbo » » » »	10,000
Qvisisana » » » »	12,300
Fridensberg » » » n:o 2	5,000
Fridhem » » » »	5,100
Schweizeribyggnaden vid Brunnsviken	1,500
Svaludden, lägenhet » »	30,000
Rissne	4,700
Ritorp	20,400
Råsta	28,750
Öfver-Järfva med Damtorp och Brotorp	23,000
Karslund, lägenhet å Öfver-Järfva	2,000
Ör	13,100
Summa kronor	258,400

Boställen, belägna inom Järfva-Spånga-Järfällafältet.

Det af kommittén till truppöfningsplats föreslagna området innefattar, utom förenämnda kronoegendomar, jämväl trenne boställen: kyrkoherdebostället Stridsberga, komministersbostället Granby och länsmansbostället Ursvik samt ett stort antal enskilda tillhöriga hemman och lägenheter.

I fråga om nämnda boställens eventuella öfverlåtande till landtförsvaret har kammarkollegium, enligt dess i ärendet afgifna utlåtande, låtit höra vederbörande indelningshafvare samt infordrat underdåniga yttranden

från tjänstförrättande kronofogden i orten, domkapitlet i Uppsala samt Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Stockholms län. Därvid hade anförts, bland annat,

af innehafvaren af kyrkoherdebostället Stridsberga i Spånga socken, att lämpligt hemman ej funnes, som kunde utbytas mot kyrkoherdebostället, på hvars mark Spånga församlings kyrka jämte skolhus och klockarebol vore belägna; att emellertid, för den händelse boställets nuvarande bostadstomt med därå uppförda byggnader samt trädgården och om möjligt fem eller sex hektar åkerjord undantoges för kyrkoherdens räkning, boställets öfriga ägor kunde afstås mot ersättning och under vissa andra närmare angifna villkor, däribland att på statens bekostnad skulle uppföras ej mindre lämpligt stängsel omkring boställstomten än äfven stall för två hästar och två kor samt vagnbod; att hvad anginge komministersbostället Granby detta boställe borde helt och hållet af staten inlösas och nytt boställe anskaffas i närheten af Järfälla församlings kyrka, dock att komministern borde hållas skadeslös för den minskning i inkomst, som genom utbyte af boställen kunde honom tillskyndas; att klockarebostället, innehållande i areal omkring 6 tunnland jord, jämväl borde för ändamålet afstås emot ersättning, med rätt för indelningshafvare att uppbära den å ersättningsmedlen uppkommande årliga räntebehållningen; men att däremot kyrkskolan med bostadshuset ej torde behöfva flyttas;

af kronolänsmannen i Sollentuna härads länsmansdistrikt, att han, som för bebyggande enligt synerätts beslut af bostället Ursvik fått vidkännas kostnader, för hvilka han endast genom boställets fortsatta innehafvande under en följd af år kunde blifva godtgjord, ej vore villig afstå bostället, med mindre full ersättning erhölles för dessa kostnader;

af domkapitlet i Uppsala, att domkapitlet, instämmande i det af innehafvaren af kyrkoherdebostället afgifna yttrandet, ville till nådigt afseende förorda de af honom föreslagna villkor för afstående af boställsjorden vid Stridsberga och Granby jämte Spånga församlings klockareboställe; samt

af Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Stockholms län, som antoge, att hinder icke skulle möta för att den nuvarande kyrkoherdebostaden i Spånga jämte lämpligt område däromkring äfven efter den ifrågasatta förläggningen af öfningsfältet disponerades af pastor i Spånga, att Kungl. Maj:ts befallningshafvande ansåge sig böra, i hvad anginge ofvannämnda ecklesiastika boställen, instämma i det yttrande, domkapitlet i ärendet afgifvit; samt att i fråga om länsmansbostället Ursvik Kungl. Maj:ts befallningshafvande icke hade något att erinra emot, att detta boställe, som med hänsyn till rådande kommunikations- och andra förhållanden inom distriktet numera vore till boningsplats för länsmannen föga lämpligt,

finge för nu angifna ändamål afträdas till statsverket, hvarvid dock innehafvaren, jämte det hans kontanta lön borde höjas med det för bostället beräknade belopp, syntes böra beredas skälig ersättning för den förlust, han, såsom af honom framhållits, skulle lida, om han inom den närmare tiden nödgades afträda bostället.

För egen del har kammarkollegium i ärendet meddelat: *att* jämlikt kollegii beslut den 7 april 1879 länsmansbostället Ursvik i aflöningsstaten upptagits till en behållen årlig afkomst af 320 kronor att å länsmannens kontanta aflöning afräknas; *att* enligt den för prästerskapet i Spånga och Järfälla pastorat den 24 mars 1868 utfärdade löneregleringsresolution, hvilken skulle upphöra att äga tillämplighet den 1 maj 1918, kyrkoherden i pastoratet ägde innehafva såsom boställe $1^3/_4$ mantal Stridsberga samt komministern därsammastädes omförmälta bostället Granby; *att* nu nämnda boställen jämte Spånga församlings klockare- och skollärareboställen i senast fastställda jordebok för länet upptoges bland kronoegendomar under allmän disposition, länsmansbostället såsom $^3/_8$ mantal Ursvik n:o 5, kyrkoherdebostället såsom $1^3/_4$ mantal Prästebord n:o 1, komministersbostället såsom $^1/_4$ mantal Granby n:o 1 samt klockare- och skollärareboställena såsom två särskilda oskattlagda lägenheter, Klockarbord n:o 1 och Skolmästarebord n:o 1, med anteckning för skollärarebostället att detsamma vore beläget å Julsta frälsehemmans ägor; samt *att* enligt uppgifter, inkomna till prästlöneregleringskommittén, kyrkoherde- och komministersboställena i Spånga och Järfälla församlingars pastorat ansetts kunna vid utarrendering i angifven ordning på 20 år betinga i årliga arrenden, kyrkoherdebostället 1,200 kronor samt komministersbostället 500 kronor, hvarvid dock i senare fallet borde afgå 75 kronor för den boställshafvaren åliggande byggnads- och underhållsskyldighet å hus, afsedda till bostad.

Vidkommande själfva saken har kammarkollegium i underdånighet anfört, att kollegium för sin del ej hade något att erinra däremot, att länsmansbostället Ursvik jämte omförmälda eckletiastikstaten anslagna egendomar med det undantag beträffande kyrkoherdebostället Stridsberga, som i boställshafvarens förberörda yttrande funnes angifvet, toges i anspråk till öfningsfält för de till Stockholm förlagda truppförbanden.

De kostnader, som enligt de infordrade yttrandena skulle för statsverket uppkomma genom ifrågavarande områdens införlifvande med det föreslagna öfningsfältet, skulle alltså utgöra:

1:o) ersättning för den del af hyrkoherdebostället Stridsberga, som för ändamålet behöfde tagas i anspråk, samt utgifterna för nödigt stängsel kring den återstående boställsjorden äfvensom för uppförande af stall och vagnbod åt pastor;

2:o) ersättning för komministersbostället Granby eller ock kostnaden för anskaffande, på sätt föreslaget blifvit, af ett nytt boställe i närheten af Järfälla kyrka åt komministern;

3:o) ersättning för klockare- osh skollärareboställena i Spånga;

4:o) ersättning åt kronolänsmannen i Sollentuna härads länsmansdistrikt för den förlust, han kan anses komma att lida genom att afträda bostället Ursvik; samt

5:o) en årlig tillökning med 320 kronor i den för honom nu utgående kontanta lönen, hvilket belopp, efter det bostället frångått honom, lärer böra utgå från sjätte hufvudtitelns ordinarie anslag till landstaterna i länen.

Enskildes fastigheter, belägna inom Järfva–Spånga–Järfällafältet.

De hemman och lägenheter i enskild ägo, som enligt kommitténs förslag skulle tagas i anspråk för det ifrågasatta öfningsfältet, hafva ett taxeringsvärde af tillhopa 1,246,800 kronor. I enlighet med dess uppdrag har kommittén sökt att från vederbörande jordägare erhålla försäljningsanbud beträffande dessa hemman och lägenheter, och hafva de bekomna anbuden sedermera öfverlämnats till statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet. Då det visade sig möta stora svårigheter att förmå jordägarne afgifva dylika anbud, gällande för någon längre tid framåt, kunde tiden för tilländalöpandet af deras giltighet icke sättas senare än den 1 oktober 1904, och de hafva alltså nu icke annan betydelse än att tjäna till ledning för bedömandet af de sannolika kostnaderna för egendomarnas förvärfvande.

Försäljningsanbud hafva för hemman och lägenheter med nedannämnda taxeringsvärden afgifvits till följande belopp:

	Taxeringsvärde.	Anbud.
i Solna socken	kr. 178,400: —	kr. 1,022,000: —
i Spånga »	» 445,000: —	» 1,304,000: —
i Järfälla »	» 173,000: —	» 300,000: —
i Sollentuna »	» 100,000: —	» 636,900: —
Summa	kr. 896,400: —	kr. 3,262,900: —

Om beträffande de fastigheter, för hvilka försäljningsanbud icke erhållits, inköpspriset beräknas med iakttagande inom hvarje socken för sig af samma förhållande mellan detsamma och taxeringsvärdet å dessa fastigheter som mellan de nu angifna försäljningsanbuden och motsvarande, likaledes angifna taxeringsvärden, skulle inköpssumman i sin helhet komma att uppgå

i Solna	socken	till	kr.	1,260,688: —
i Spånga	»	»	»	1,776,752: —
i Järfälla	»	»	»	543,600: —
i Sollentuna	»	»	»	636,900: —
		eller sammanlagdt till	kr.	4,217,940: —

Kommittén har emellertid ansett, att de ingifna försäljningsanbuden med få undantag varit alltför höga och icke stått i rimligt förhållande till egendomarnes verkliga värde eller de köpeskillingar, som vid fastighetsförsäljningar i trakten kunna betingas. Med anledning häraf har kommittén sökt att på grund af den kännedom om i orten gängse egendomspris, hvilken kunnat erhållas dels genom uppgifter om på senare tiden skedda försäljningar och dels genom sakkunniga personers uttalanden, bilda sig en uppfattning om det ungefärliga värdet af Järfva—Spånga—Järfällafältet. Denna undersökning hade gifvit vid handen, att under dåvarande förhållanden och om fältet med det snaraste inköptes, de i enskild ägo varande fastigheter äfvensom till boställen anslagna kronoegendomar, som för ifrågavarande ändamål behöfde tagas i besittning, icke kunde anses äga högre värden än sammanlagdt 2,615,000 kronor.

Departementschefens yttrande.

Enligt hvad af det anförda framgår, äro samtliga myndigheter, som i frågan afgifvit yttranden, ense därom, att Ladugårdsgärdet numera är otillräckligt såsom öfningsfält för de i Stockholm förlagda trupperna och fördenskull bör utbytas mot ett större. Å ena sidan hafva trupperna till antalet ökats och fordringarna på större område med mera omväxlande terräng alltmera stegrats, under det att å andra sidan af det område, som ursprungligen varit för truppernas öfningar tillgängligt, tid efter annan större och mindre delar tagits i anspråk för andra ändamål. I detta sammanhang tillåter jag mig erinra, att enligt öfverenskommelse mellan Kungl. Maj:t och kronan samt Stockholms stad, grundad på 1889 års riksdagsbeslut i fråga om upplåtelse till hufvudstaden af Hjorthagen m. m. vid Lilla Värtan, staden är berättigad att i mån af behof för Värtahamnens utvidgning komma i besittning af ytterligare områden å Ladugårdsgärdet, bland andra, om ock först år 1929, Lindarängen, som år 1881 mot särskild afgäld till djurgårdskassan uppläts till begagnande för truppernas öfningar, emedan redan då behof förefanns af större utrymme för detta ändamål.

Af största vikt är, att trupperna för sina öfningar disponera tillräcklig och lämplig öfningsterräng. De stora utgifter för staten, öfningarna i och för sig kräfva, synas mig oafvisligen betinga, att allt göres för att bästa möjliga resultat däraf skall erhållas, och ett utaf hufvud-

villkoren härför är tillgången till lämpligt öfningsfält, ett kraf, som, enligt hvad jämväl kommittébetänkandet angifver, inom europeiska arméer blifvit mer och mer beaktadt.

Det af kommittén föreslagna nya fältet synes vara väl ägnadt att fylla de fordringar, som böra ställas på ett modernt öfningsfält; åtminstone torde intet bättre kunna erhållas i Stockholms närhet. Skulle ett på större afstånd från hufvudstaden beläget område utses till öfningsplats för trupperna, blefve det nödvändigt att bibehålla Ladugårdsgärdet såsom öfningsplats för Stockholms garnison under volontärrekryt- och beväringsrekrytskolor. Under repetitionsöfningarna blefve i sådant fall hufvudstaden helt och hållet blottad på trupper, hvarjämte dyrbara och tidsödande transporter samt kostsamma anordningar för truppernas förläggning på båda platserna uppstode. Från hvilken synpunkt denna fråga än skärskådas, synes sålunda kommitténs förslag i detta hänseende vara välbetänkt och innebära en lycklig lösning af den betydelsefulla frågan.

I det föreslagna nya fältet ingå

1:o) åtskilliga under domänstyrelsens vård stående, ofvan angifna kronoegendomar, för hvilkas upplåtande för landtförsvarets behof Riksdagens medgifvande erfordras,

2:o) länsmansbostället Ursvik, hvilket nu innehafves af kronolänsmannen i Sollentuna härads länsmansdistrikt; och då detta boställe skulle, om länsmannen frånträder detsamma, öfvertagas af domänstyrelsen och för kronans räkning utarrenderas eller försäljas, lärer ej heller det kunna med fältet införlifvas utan Riksdagens tillstånd,

3:o) två ecklesiastika boställen äfvensom klockare- och skollärareboställena i Spånga, om hvilka boställens öfverlämnande helt eller delvis mot ersättning, som bestämmes i den ordning, i nådiga förordningen den 14 april 1866 angående jords eller lägenhets afstående för allmänt behof stadgas, Kungl. Maj:t lärer kunna ensam besluta, samt

4:o) enskilda tillhöriga, förut uppgifna fastigheter.

Kommittén har beräknat kostnaderna för anskaffandet af nytt öfningsfält m. m. sålunda:

taxeringsvärdet af utarrenderade kronoegendomar	kr.	349,100: —	
enskildes därå uppförda byggnader	»	137,600: —	
i enskild ägo varande fastigheter samt till boställen anslagna egendomar	»	2,615,000: —	3,101,700: —
för anläggande af skjutbanor			150,000: —
för öfningsfältets dränering och ordnande i öfrigt förslagsvis			748,300: —
		Summa kronor	4,000,000: —

Huruvida kommitténs beräkning numera kan anses motsvara den blifvande verkliga kostnaden, torde vara ovisst. Sannolikt är, att åtminstone egendomarna närmast hufvudstaden ytterligare stigit i pris, sedan kommittén afgaf sitt betänkande, och än vidare komma att stiga ju längre inköpet däraf fördröjes. Det torde därför vara af vikt att, om den behöfliga marken skall kunna till skäligt pris förvärfvas, beslut därom ju förr desto hellre fattas. Kommittén har föreslagit, att, för erhållande af rimliga köpevillkor, hela det erforderliga området skulle genom expropriation förvärfvas. Erfarenheten har dock i flere fall gifvit vid handen, att detta förfaringssätt icke alltid medfört ekonomiskt gynnsamt resultat. Att på förhand angifva det sätt för markens förvärfvande, som må vara det för staten ändamålsenligaste, torde ej vara möjligt, utan synes förfaringssättet böra i hvarje fall för sig bestämmas.

Möjligt är, att åtskilliga af de i fältet enligt kommitténs förslag ingående fastigheter kunna därifrån uteslutas eller med annan mark ersättas, därest vederbörande ägares anspråk på betalning därför äro alltför obilliga. Till följd af dessa förhållanden bör ej, enligt min mening, på förhand bestämmas, hvilka egendomar som skola inköpas, eller gränser för det blifvande öfningsfältet fastslås, utan framdeles beslut af Kungl. Maj:t fattas om förvärfvande af fastigheter, lämpliga att införlifvas med den öfningsplats, som till en början bildas af förut omförmälda kronoegendomar, i den mån sådana fastigheter kunna på villkor, som af Kungl. Maj:t finnas antagliga, af Kungl. Maj:t för kronans räkning inköpas.

Därest dessa kronoegendomar tagas i anspråk för bildandet af ett nytt öfningsfält för de till Stockholm förlagda trupperna, torde, på sätt domänstyrelsen anfört, utöfver hvad kommittén beräknat, ersättning böra utgå till de nuvarande arrendatorerna dels för i förtid mistad arrenderätt, såvida arrendetiden icke tilländalupit, då egendomen till landtförsvaret öfverlämnas, dels ock för arrendatorerna enskildt tillhöriga, å egendomarne uppförda byggnader, hvilkas värde, såsom af det förut sagda framgår, med 120,800 kronor öfverstiger den summa, som kommittén med ledning af taxeringslängderna angifvit. Beträffande ersättningarna för i förtid mistad arrenderätt torde de med hänsyn dels därtill, att den sammanlagda arrendeafgiften af alla dessa egendomar icke belöper sig till större summa årligen än 6,840 kronor, dels ock därtill att ännu någon del af den löpande arrendetiden kommer att förflyta, innan samtliga dessa egendomar behöfva till landtförsvaret afträdas, icke komma att uppgå till allt för afsevärda belopp.

I hvad mån godtgörelse för berörda byggnader bör till vederbörande ägare utgå, torde böra göras till föremål för pröfning af Kungl. Maj:t i

hvarje fall efter utredning rörande ägarnes rätt till ersättning, byggnadernas beskaffenhet samt öfriga på frågan inverkande omständigheter. Till kronolänsmannen i Sollentuna härads länsmansdistrikt lärer böra utgå skälig godtgörelse för de byggnader, han å länsmansbostället Ursvik uppfört, utöfver hvad honom i sådant afseende ålegat.

I afgifvet yttrande öfver kommitténs betänkande har Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Stockholms län vidare anfört, att då enligt förslaget en mängd, delvis ganska betydande jordegendomar i enskild ägo skulle förvärfvas för kronans räkning, det lätt insåges, att förslagets genomförande skulle föranleda väsentliga rubbningar i de grunder, som varit bestämmande för den hittills gällande kommunala, kyrkliga och administrativa indelningen i denna trakt. Särskildt fölle detta i ögonen med hänsyn till Spånga socken, som med omkring hälften af sitt område och en fjärdedel af sin befolkning fölle inom gränserna för det föreslagna öfningsfältet. Kungl. Maj:ts befallningshafvande har därför ställt i utsikt, att en förändring af nyssnämnda indelning skulle framdeles blifva nödig, samt att jämväl någon ersättning från staten skulle behöfva utgå till kommunerna för minskade inkomster.

Sannolikt är, att hänsyn i en framtid måste tagas till hvad Kungl. Maj:ts befallningshafvande sålunda påpekat, men dessa angelägenheter kunna icke på förhand i alla delar öfverskådas och bedömas, utan måste de ordnas i den mån genom öfningsfältets anordnande sådana rubbningar i de bestående förhållandena inträda, att särskilda åtgärder kunna anses däraf påkallade. Jag tillåter mig i detta afseende erinra, att de enskilda tillhöriga hemman, som skola inköpas, endast så småningom torde komma att tilläggas fältet, att hela det till öfningsplats afsedda området icke behöfver afröjas och igenläggas, utan kan till ganska betydande delar fortfarande odlas, samt att, om blott de byggnader, hvilka i följd af sitt nuvarande läge skulle utgöra hinder för öfningarna, flyttas till lämpligare belägna platser, andra byggnader kunna kvarstå och tagas i anspråk, förutom af dem, till hvilka vissa delar af fältet kan komma att upplåtas till brukning, jämväl af den personal, som erfordras till vård och bevakning af fältet, samt af befäls- och underbefälspersonalen till bostäder, naturligtvis i sistnämnda fall mot afstående af dem eljest tillkommande inkvarteringsbidrag. Om å ena sidan vissa beskattningsföremål torde försvinna, lärer däremot andra tillföras kommunerna. Först efter det förhållandena hunnit stadga sig, torde kunna afgöras, i hvad mån ändringar i den nuvarande kommunala, kyrkliga eller administrativa indelningen bör ske. Utan tvifvel bör emellertid skälig uppmärksamhet ägnas däråt, att i dessa kommuner bosatta enskilda personer icke

genom kronans åtgärder förorsakas några höjda afgifter till kommunerna eller andra olägenheter.

Slutligen har, såsom förut nämnts, domänstyrelsen ifrågasatt, att medel skulle framdeles, sedan genom försäljning af byggnadstomter från Ladugårdsgärdet tillgång därtill erhållits, anvisas till inköp af skogbärande eller till skogsbörd tjänlig mark i stället för de kronoegendomar, som nu skulle till landtförsvaret afstås. Då emellertid dessa egendomar allt fortfarande förblifva i statens ägo och för dess ändamål användas, torde, på sätt domänstyrelsen jämväl förutsatt, med afgörandet af frågan om deras ersättande med annan mark, som ställes under domänstyrelsens vård, kunna anstå, domänstyrelsen obetaget att, då den lämpliga tidpunkten kan anses vara kommen, göra förnyad framställning härom hos Kungl. Maj:t.

Utan tvifvel kommer förvärfvandet och anordnandet af det nya öfningsfältet att medföra stora kostnader, men staten erhåller däri en egendom, hvars värde med hänsyn till läget torde komma att med tiden stiga i betydlig mån.

Att tillförlitligt beräkna summan af de kostnader, som komma att erfordras för förvärfvande åt landtförsvaret de i enskild ägo varande fastigheter och till boställen anslagna egendomar, hvilka ingå i ifrågavarande nya truppöfningsplats, låter sig synbarligen icke göra. Den af kommittén beräknade summan 2,615,000 kronor torde sannolikt visa sig otillräcklig. Vid sådant förhållande synes det mig ändamålsenligast, att hela den af kommittén för anskaffandet och anordnandet af det nya öfningsfältet beräknade summan, 4,000,000 kronor, ställes till Kungl. Maj:ts förfogande att användas till förvärfvande af den mark, som jämte förenämnda, kronan tillhöriga egendomar anses böra ingå i öfningsfältet, till ersättningar åt arrendatorer, boställshafvare och andra personer för mistad besittningsrätt till jord, som till fältet afstås, m. m. samt till anläggande af skjutbanor, fältets dränering och ordnande i öfrigt, i den mån medel härtill kunna af nämnda summa erhållas. De härför till en början erforderliga beloppen kunna, enligt hvad jag inhämtat, af statskontoret och arméförvaltningen förskjutas, hvarefter de återstående beloppen äfvensom förskotten torde kunna gäldas af medel, som inflyta genom försäljning af byggnadstomter från Ladugårdsgärdet, till hvilken fråga jag nu anhåller att få öfvergå.

Försäljning af vissa delar af Norra Djurgården.

Såsom jag förut, anfört ingick i kommitténs uppdrag att, efter förutgången utredning, afgifva yttrande, huruvida och i sådant fall hvilka af

de kronan tillhöriga områden inom den så kallade Norra Djurgården med Ladugårdsgärdet lämpligen kunde styckas och, indelade i tomter, försäljas, samt angifva, hvilka af dessa områden borde till försäljning i första rummet ifrågakomma, äfvensom verkställa beräkningar i fråga om beloppet af den inkomst, som genom en dylik försäljning kunde för statsverket uppstå. För fullgörandet af denna del af sitt uppdrag har kommittén uppgjort trenne alternativa utkast till stadsplan för Norra Djurgården, redogjort för hvilka områden däraf, som för närvarande äro upplåtna för allmänt ändamål eller till enskildt begagnande, verkställt beräkningar angående värdet af de tomter, som skulle därifrån kunna försäljas, samt afgifvit förslag i fråga om de delar däraf, som först borde ifrågakomma till försäljning m. m. Kommittén har därvid erinrat, att Konungens dispositionsrätt öfver Djurgården numera grundade sig på Riksens Ständers underdåniga skrifvelse den 1 december 1809, hvarigenom ständerna erbjödo konung Karl XIII att till bestridande af samtliga utgifter för hofhållningen m. m. emottaga en viss årlig summa, mot det att till Riksens Ständer öfverlämnades »såsom en i evärdliga tider åt dem förbehållen rättighet» förvaltningen och användandet af de kungs- och kungsladugårdar m. m., som förut stått under konungarnes omedelbara styrelse, med iakttagande dock att »den här vid hufvudstaden belägna Djurgården bör förblifva under Kungl. Maj:ts enskilda disposition», i sammanhang hvarmed ständerna emellertid anhöllo, »att den s. k. djurgårdskassan måtte endast få användas till Djurgårdens förbättring och förskönande samt därvarande broars och vägars underhåll, och icke graveras med särskilda aflöningar eller gratifikationer till några vissa personer». Enligt statsrådsprotokollet den 26 februari 1810 hade Kungl. Maj:t antagit Riksens Ständers erbjudande på sätt och med villkor ofvannämnda skrifvelse innehölle.

Den omedelbara vården och skötseln af Djurgården åligger för närvarande den så kallade djurgårdsförvaltningen, som närmast lyder under riksmarskalksämbetet. I redogörelsen för de åtgärder, som böra vidtagas i samband med försäljningen af Norra Djurgården, anför kommittén fördenskull, att öfverenskommelse med riksmarskalksämbetet måste träffas om upplåtande af den till försäljning ifrågakommande marken. Denna öfverenskommelse kunde tänkas grundad antingen därpå, att ämbetet genast till den myndighet, hvilken komme att taga närmaste befattningen med försäljningen, öfverlämnade hela det område, som under en viss tidsperiod skulle bebyggas, eller ock succesivt i mån af skeende försäljning tillhandahölle erforderlig mark, allt mot ersättning till djurgårdskassan för de områden, som frånginge Djurgården, enligt grunder, som vid beslut om försäljningen borde bestämmas. Hänsyn borde härvid tagas därtill, att genom

Norra Djurgårdens försäljning ett flertal åt Djurgårdens tjänstemän och betjänte upplåtna bostäder, af hvilka några vore förenade med löningsjord, ginge förlorade, att jämförelsevis rätt betydliga inkomster till djurgårdskassan för upplåtna lägenheter, höskörd och skogsfångst, hvilka inkomster delvis torde hafva kommit underhållet jämväl af Södra Djurgården till godo, därefter upphörde, samt att, sedan Djurgårdens område blifvit inskränkt till trakterna söder om Djurgårdsbrunnsviken och Djurgårdsbrunskanalen, större anspråk torde komma att ställas och större kostnader att nedläggas på detta områdes underhåll och vård än hittills.

Riksmarskalksämbetets yttrande.

I förut omförmälda utlåtande i denna fråga har riksmarskalksämbetet afgifvit förslag angående det område af Norra Djurgården, som enligt riksmarskalksämbetets åsikt nu bör upplåtas till försäljning, i hvilket hänseende riksmarskalksämbetet anfört följande.

Djurgården, som af ålder varit upplåten till den regerande konungens disposition, hade såsom folkpark och förlusteort för hufvudstadens invånare, i synnerhet af de obemedlade klasserna, en mycket viktig uppgift att fylla både ur sanitär och estetisk synpunkt. Riksmarskalksämbetet, som väl insåge, att någon utvidgning af staden åt här ifrågavarande håll kunde vara af behofvet påkallad, och likaledes fullt uppskattade vikten för staten att kunna realisera någon del af de värderika områden, som låge närmast intill den nuvarande stadsplanen, måste dock såsom sin åsikt uttala, att, om ett förslag i detta syfte, innebärande försäljning af tomter till bebyggande, skulle uppgöras, detta ingalunda borde antaga den omfattning, som kommitterade gifvit detsamma, och hvarigenom hela Norra Djurgården skulle fråntagas sitt nuvarande ändamål. Djurgårdens karaktär skulle därigenom förändras, och detta enligt riksmarskalsämbetets mening till oersättlig förlust för Stockhoims invånare, som i Djurgården, sådan den nu vore och ännu mera sådan den i framtiden kunde tänkas blifva ordnad, ägde ett park- och skogsområde af nästan enastående art, beläget så förmånligt som möjligt, gränsande tätt intill staden och dock fullkomligt landtligt till karaktär och utseende.

Om man för öfrigt också skulle vilja antaga, att Stockholms stad en gång, på grund af växande invånarantal och eljest utvidgade förhållanden, skulle komma att utbreda sig öfver hela Norra Djurgårdens område, så behöfde man blott kasta en blick på kartan för att inse, att sådant ej kunde väntas inträffa förr än efter en mycket aflägsen framtid. Det område, hvarom här vore fråga, innefattade en areal, vida större än de nuvarande stadsdelarna Östermalm och Norrmalm tillsammantagna; och att i ett blifvande förslag till stadsplan och försäljning af byggnadstomter på en gång upptaga ett så vidsträckt område vore ej lämpligt. I sådant fall

blefve det ej möjligt att med någon grad af visshet beräkna markens försäljningsvärde och ej heller att bestämma de blifvande gatornas och trafikledernas läge på platser, som kanske först efter generationer blefve använda för sitt afsedda ändamål, då naturligtvis nya synpunkter och förhållanden kunde verka genomgripande förändringar i den ursprungliga planen. Riksmarskalksämbetet kunde därför icke för sin del instämma i kommitténs uppfattning om lämpligheten och önskvärdheten af *hela* Norra Djurgårdens intagande i stadsplanen och upplåtelse till bebyggande, utan måste tvärtom såsom sin åsikt uttala, att det hufvudsakliga af ifrågavarande vidsträckta område helst borde bibehållas för sitt nuvarande ändamål att vara ett park- och skogsområde, ordnadt för utflykter och besök af stadens lustvandrande invånare. Då det emellertid vore af vikt för statsverket att redan nu kunna försälja någon del af den värderika marken närmast staden för att därigenom bereda erforderliga medel till inköp af nytt öfningsfält, och då det ur Stockholms stads synpunkt torde vara önskligt, att staden mot denna del af Djurgården blefve reglerad, ansåge sig riksmarskalkämbetet böra framlägga förslag om, att vissa mindre delar af den ifrågavarande marken omedelbart måtte intagas i stadsplanen och upplåtas till bebyggande.

De områden, som riksmarskalksämbetet härvid afsett, utgjordes i första rummet af den mark, som skulle omfattas af Valhallavägens utdragning förbi artillerikasernen fram till Svea lifgardes kasernområde, af gränsen mot detta område samt af gränsen mot staden, hvarvid emellertid riksmarskalksämbetet gjort det förbehåll i fråga om Valhallavägens bredd, att under den första tiden och intill dess fråga kunde blifva om motliggande sidas reglerande endast vanlig gatubredd, eller 18 meter, toges i anspråk för Valhallavägens förlängning, då därigenom en ytterligare minskning af Ladugårdsgärdets område tills vidare kunde undvikas. Dessutom föresloge riksmarskalksämbetet till försäljning det område vid Djurgårdsbrunnsviken, som skogsinstitutet nu disponerade, jämte den närmast öster därom belägna marken fram utöfver Källhagens område ungefär till gränsen af kavallerietablissemangets tomt. De båda områden, som riksmarskalksämbetet sålunda föresloge till bebyggande, vore hvartdera af synnerligen stort värde såsom byggnadsplatser och torde vid en blifvande försäljning komma att inbringa en så afsevärd summa, att den, efter hvad riksmarskalksämbetet föreställde sig, borde väl räcka till att betäcka kostnaderna för inköp och anordnande af nytt öfningsfält.

De båda af riksmarskalksämbetet sålunda till försäljning föreslagna områdena med undantag af den mark, veterinärinstutet disponerar, äro å

en karta, som torde få detta protokoll bifogas, utmärkta med ljusröd färg till de delar, som enligt kommitténs utkast till stadsplan för Norra Djurgården, alternativ 3, skulle såsom byggnadstomter försäljas, och med ljusgul färg i de delar, som enligt samma utkast till stadsplan erfordras till gator och öppna platser.

Områden, som böra från försäljningen undantagas.

Veterinärinstitutets tomt, hvilken, såsom af kartan framgår, delvis faller inom det område, som enligt riksmarskalksämbetets utlåtande nu skulle försäljas, bildades genom upplåtelse, enligt 1875 års Riksdags beslut, af tomterna n:is 11 och 12 samt delar af n:is 3 och 4 af kvarteret Vedbäraren vid Karlavägen äfvensom af därinvid belägna delar utaf intendentsbostället Djursborg och Ladugårdsgärdet. Den Djurgården tillhöriga delen af veterinärinstitutets tomt innehåller, enligt kommitténs uppgift, 38,740 kvadratmeter. Då till nästlidet års Riksdag framställning gjordes om försäljning af detta område, med förslag tillika att inflytande köpeskillingsbelopp skulle i första hand användas till inköp af ny tomt för veterinärinstitutet, samt fråga alltså föreligger att för särskildt ändamål disponera den inkomst, som må erhållas genom försäljningen af detta område, torde detsamma böra undantagas från den mark, om hvilkens afyttrande framställning nu torde böra hos Riksdagen göras.

Skogsinstitutet har sedan det år 1829 inrättades, varit beläget å dess nuvarande plats, som utgör en del af f. d. hofjägmästarbostället Stora Blåporten. Enligt nådigt bref den 20 juni 1862 betalas till djurgårdskassan för detta område ett årligt arrende af 600 kronor, som numera utgår från nionde hufvudtitelns anslag till skogsläroverken. Dessutom disponerar skogsinstitutet mot en årlig afgäld af 20 kronor till djurgårdskassan ytterligare ett område af 12 ar från nyssnämnda boställe samt mot en afgift af 100 kronor om året till Svea artilleriregementes soldatbarnhuskassa en del af den s. k. Laboratoriihagen. I sitt förut omförmälda öfver kommitténs förslag afgifna yttrande har riksmarskalksämbetet anfört, att, då fråga uppkommit om skogsinstitutets förflyttning från dess nuvarande läge, ämbetet voro i tillfälle att, därest institutets förläggning ansåges fortfarande böre vara i Stockholms närhet, föreslå annan plats för institutet invid Brunnsviken och i omedelbar närhet till järnvägsstation. Riksmarskalksämbetet har i detta sammanhang anmält, att ämbetet erhållit nådigt bemyndigande att göra hemställan därom, att ett tomtområde, till en areal af omkring 3,000 kvadratmeter, beläget inom skogsinstitutets nuvarande gräns, måtte förbehållas Hans Maj:t Konungens personliga disposition, att till ett särskildt ändamål användas. Med anledning häraf torde äfven nämnda areal böra från försäljningsområdet undantagas. Då gränserna däraf icke angifvits, har denna areal

likväl icke kunnat å kartan särskildt utmärkas. I hvad mån de genom försäljning af det utaf skogsinstitutet nu disponerade området inflytande inkomster må användas till uppförande af nya byggnader för nämnda institut, torde framdeles, då frågan om institutets flyttning blifver närmare utredd, få underställas Kungl. Maj:ts och Riksdagens pröfning.

Slutligen lärer från försäljning böra uteslutas den s. k. *garnisonskyrkogården*, hvilken enligt nådigt bref den 30 juli 1859 uppläts till begrafningsplats för Stockholms garnison. Emellertid torde, därest försäljning af angränsande områden kommer att äga rum, kyrkogården icke vidare böra såsom begrafningsplats användas.

De delar af förut angifna områden, hvilka återstå till intagande i stadsplanen, innefatta enligt inom fortifikationen verkställd beräkning en areal af tillsammans 320,900 kvadratmeter, hvaraf 127,060 kvadratmeter söder om Valhallavägens förlängning och 193,840 kvadratmeter vid Djurgårdsbrunnsviken.

Inom dessa områden finnas för närvarande åtskilliga lägenheter, hvilka icke stå under djurgårdsförvaltningens omedelbara disposition utan äro upplåtna till Djurgårdens intendent, Östermalms församling, enskilda personer m. fl. Lägenheter, upplåtna till enskilde m. fl.

Bland dessa lägenheter märkes till en början bostället *Djursborg*, hvilket disponeras af intendenten öfver Djurgården. Genom markupplåtelser till veterinärinstitutet, Stockholms stad m. fl. har löningsjorden frångått bostället, som alltså numera består endast af själfva tomtplatsen med tillhörande trädgård. Med anledning däraf att detta boställe inginge i försäljningsområdet har riksmarskalksämbetet ansett det nödvändigt, att ett nytt intendentsboställe uppföres, och att djurgårdskassan erhåller ersättning för den häraf föranledda kostnaden, som enligt en af intendenten gjord beräkning uppgår till omkring 110,000 kronor. Det torde dock kunna ifrågasättas, huruvida icke bostad må kunna intendenten beredas för mindre kostnad än årliga räntan på nämnda belopp, och det lärer därför få blifva föremål för Kungl. Maj:ts särskilda pröfning, på hvad sätt ersättning må beredas intendenten för förlusten af hans nuvarande boställe.

Ett under nämnda boställe förr lydande område, benämndt *Djursborgs åker*, är numera för djurgårdsförvaltningens räkning utarrenderadt mot en årlig arrendeafgift af 1,820 kronor enligt kontrakt, gällande allenast för ett år i sänder, och en annan därinvid belägen plats är upplåten till tomt för den s. k. *Teaterladan*, som mot 100 kronors årlig afgift disponeras af kungl. teaterns direktion, hvilken dock är skyldig att ett år efter uppsägning afträda tomten.

Intill bostället Djursborg gränsar det s. k. *Djurgårdens gärdesgårdsdistrikt,* hvartill äganderätten är i viss mån tvistig. I det vid Kungl. Maj:ts proposition till nästlidet års Riksdag angående inköp af ny tomt åt veterinärinstitutet fogade utdrag af statrådsprotokollet öfver ecklesiastikärenden den 5 februari 1904 finnes närmare utredning härom meddelad; och torde i likhet med hvad då föreslogs beträffande den del däraf, som ingår i veterinärinstitutets område, i blifvande köpeaftal om nu ifrågavarande mark, för så vidt någon del af Gärdesgårdsdisriktet i aftalet afses, böra intagas bestämmelse därom, att denna del försäljes endast med den rätt kronan därtill äger.

Inom Gärdesgårdsdistriktet äro tvenne till Östermalms församling, enligt nådiga resolutioner den 23 mars 1896 och den 5 oktober 1900, upplåtna tomter delvis belägna. Å den ena af dem är församlingens s. k. missionshydda uppförd. Viss del af dessa områden skall ett år efter skedd uppsägning afträdas; återstoden får af församlingen disponeras under Konungens regeringstid. Den årliga afgälden för båda områdena uppgår till 700 kronor.

Enligt nådig resolution den 15 juni 1904 har till enskild person upplåtits ett härinvid beläget mindre område mot en årlig afgäld af 700 kronor och skyldighet för innehafvaren att, därest området eller del däraf skulle för Djurgården eller annat allmänt ändamål blifva behöfligt, afträda detsamma inom sex månader efter skedd uppsägning.

Slutligen har likaledes från Gärdesgårdsdistriktet upplåtits ett område af 2,4 kappland till ägaren af den nästgränsande stadsfastigheten n:o 2 i kvarteret Vedbäraren mot en årlig hyra af 11 kronor 25 öre samt skyldighet för innehafvaren att vid påfordran genast afträda marken.

Å det till försäljning föreslagna området vid Djurgårdsbrunnsviken är belägen den s. k. *Laboratoriihagen,* hvilken enligt nådig resolution den 18 november 1752 upplåts till en vid Svea artilleriregemente inrättad kassa för fattiga soldatbarn. Denna kassa innehar fortfarande — senast enligt resolution den 24 maj 1873 för Konungens regeringstid — besittningsrätten till detta område utan någon afgift. Området är delvis utarrenderadt, och kassan uppbär, enligt kommitténs uppgift, följande årliga inkomster af detsamma, nämligen

af Stockholms isaktiebolag	kronor	1,000: —
» skogsinstitutet	»	100: —
» Stockholms roddförening	»	200: —
» Göta lifgarde	»	40: —
Transport	kronor	1,340: —

Transport	kronor	1,340: —
af arméförvaltningen i ersättning för mark, som upplåtits till garnisonskyrkogård	»	125: —
samt för en kälkbana i den s. k. Laboratoriibacken, omkring	»	200: —
Summa	kronor	1,665: —

I närheten af sistnämnda område äro belägna två till enskilda personer för Konungens regeringstid upplåtna lägenheter, nämligen *Källhagen*, för hvilken enligt nådig resolution den 29 maj 1899 erlägges en årlig afgäld af 100 kronor, samt *Hesslingeberg*, hvars innehafvare på grund af resolution den 26 oktober 1891 betalar en afgäld af 35 kronor om året.

Ersättningar för mistad nyttjanderätt m. m.

Därest något eller några af ofvannämnda, till Östermalms församling eller enskilda personer m. fl. upplåtna områden skulle tagas i anspråk för bebyggande, innan upplåtelsetiden gått till ända, lärer någon ersättning böra till innehafvarna utgå, och torde beloppet häraf äfvensom af annan möjligen förekommande godtgörelse af liknande art efter pröfning i hvarje särskildt fall böra af Kungl. Maj:t bestämmas.

I sitt förenämnda utlåtande öfver kommitténs förslag har riksmarskalksämbetet hemställt, att ersättning måtte djurgårdskassan beredas för mistad inkomst af arrenden för de lägenheter, som nu äro till andra upplåtna. Riksmarskalksämbetet har beräknat denna inkomst till omkring 6,900 kronor om året samt föreslår såsom lämpligaste sättet för tilldelande af dylik ersättning, att ett belopp motsvarande förenämnda inkomsts kapitalvärde efter 4 procent måtte af de genom försäljningen inflytande medlen nedsättas i statskontoret, och att Djurgården måtte tillerkännas rätt att årligen uppbära räntan å detta kapital.

I sammanhang härmed har riksmarskalkämbetet ifrågasatt, att ersättning af försäljningsmedlen måtte djurgårdskassan beredas för vissa belopp, som kassan utbetalt hufvudsakligen för bestridande af kostnaderna för ordnande af det område, som varit upplåtet för 1897 års konst- och industriutställning i Stockholm. Riksmarskalksämbetet anför i detta afseende, hurusom djurgårdskassan hade blifvit nödsakad att för nämnda ändamål åtaga sig mycket betydands utgifter, som fullständigt medtagit kassans besparade tillgångar. Djurgårdsförvaltningen hade underkastat sig dessa utgifter i allmänhetens intresse och för att kunna på ett värdigt och tillfredsställande sätt ordna infarten till Djurgården. Djurgårdskassans utgifter hade under de därpå följande åren varit så betydande, att någon besparing på inkomsterna icke kunnat göras till ersättning för de sålunda förlorade tillgångarna. Det vore dock af vikt för djurgårdsförvaltningen att hafva till sin disposition ett dylikt besparadt kapital, enär stundom

anspråk ställdes på djurgårdskassan för ganska bejärtansvärda ändamål, utan att i brist på tillgängliga medel möjlighet förefunnes att tillmötesgå desamma. Då nu så värderika områden af Djurgårdens mark vore i fråga att för statsverkets räkning realiseras, ansåge riksmarskalksämbetet det vara billigt, att i sammanhang därmed ersättning bereddes djurgårdskassan för dess, på sätt ofvan nämnts, för ett allmänt ändamål hafda stora utgifter. De utgifter af detta slag, hvilka djurgårdskassan fått vidkännas, utgjordes af djurgårdskassans bidrag till byggandet af den nya djurgårdsbron 120,000 kronor, kostnaden för utställningsområdets ordnande under åren 1898, 1899 och 1900 med tillsammans 122,511 kronor 62 öre, hvarifrån dock borde afdragas ett belopp af 15,755 kronor 54 öre, som af utställningen godtgjorts djurgårdskassan, då återstoden blefve 106,756 kronor 8 öre, samt ett af djurgårdskassan utbetaldt bidrag till inlösen af lägenheterna Sevilla och Kaptensudden, 16,000 kronor. Rörande den första af dessa utgiftsposter, eller bidraget till djurgårdsbron med 120,000 kronor, ansåge sig riksmarskalksämbetet dock icke böra ifrågasätta någon ersättning för detsamma. Utgiften hade visserligen varit betydande och antagligen närmast föranledd af den blifvande utställningen, men den stode dock ej i något direkt sammanhang med denna, och ändamålet hade varit sådant, att riksmarskalksämbetet ansåge djurgårdskassan böra efter förmåga bidraga till dess fyllande. Hvad åter de andra båda utgiftsposterna beträffade, eller kostnaderna för utställningsområdets ordnande samt Sevillas och Kaptensuddens inlösande, så hade dessa varit föranledda af en angelägenhet, visserligen af så stort och allmänt intresse som 1897 års utställning, men i öfrigt fullkomligt främmande för ändamålet med djurgårdskassan, hvilken blifvit nödsakad att underkasta sig de ifrågavarande utgifterna endast såsom en följd däraf att utställningen hållits på Djurgårdens område. Riksmarskalksämbetet funne det därför billigt, om vid detta tillfälle, då försäljning af värderika delar af Djurgårdens område ifrågasattes, ersättning bereddes djurgårdskassan för de förenämnda utgifterna, sammanlagdt 122,756 kronor 8 öre.

Mot hvad riksmarskalksämbetet sålunda hemställt torde någon erinran icke böra göras, och torde därför af den blifvande inkomsten genom ifrågavarande områdens försäljning böra dels i statskontoret nedsättas ett belopp, motsvarande det efter 4 procent kapitaliserade värdet af förenämnda, till djurgårdskassan nu inflytande inkomster, eller omkring 172,500 kronor, att tillgodoföras den genom 1884 års Riksdags beslut bildade s. k. djurgårdsfonden, hvars årliga ränta öfverlämnas till djurgårdskassan att för kassans ändamål användas, dels ock såsom ersättning för ofvan omförmälda, djurgårdskassan ådragna kostnader i sammanhang med 1897

års konst- och industriutställning till kassan utbetalas ett belopp af i jämnadt tal 122,750 kronor.

Kommittén har i sitt betänkande vidare erinrat, att uppgörandet af stadsplan för de områden af Norra Djurgården, som komme att försäljas, förutsatte underhandlingar med *Stockholms stad* om villkoren för införlifvandet af de nya stadsdelarna med de redan befintliga. Vid hittills skedda utvidgningar af stadsplanen hade i allmänhet den principen blifvit följd, att till staden utan ersättning upplåtits all den mark, som erfordrats för nya gator och öppna platser, samt att staden icke drabbats af några kostnader för dessa gators ordnande med afloppsledningar och gatubeläggning m. m., hvaremot staden åtagit sig att för framtiden underhålla och belysa gatorna samt afgiftsfritt till tomtlinjerna framdraga gas- och vattenledningar. Då de forna gardestomterna upplåtits till bebyggande, hade jämväl dessa villkor lagts till grund för aftalet mellan kronan och Stockholms stad om de nya kvarterens och gatornas intagande i stadsplanen. Beträffande gatornas ordnande hade staden då åtagit sig att ombesörja alla härför erforderliga arbeten mot ersättning af försäljningsmedlen efter den verkliga kostnaden för arbetenas utförande. Stockholms stadsfullmäktiges yttrande.

Med anledning af hvad kommittén sålunda anfört, anbefalldes öfverståthållareämbetet att inhämta stadsfullmäktiges i Stockholm yttrande rörande kommitténs förslag, i hvad det afsåge Stockholms stadsplans utvidgande öfver Norra Djurgården, äfvensom beträffande sättet och villkoren för den nya stadsdelens införlifvande med hufvudstaden och därmed sammanhängande frågor, och sedan riksmarskalksämbetet, på sätt förut är omförmäldt, tillstyrkt, att allenast mindre delar af Norra Djurgården skulle upplåtas till försäljning, hafva stadsfullmäktige anmodats afgifva särskildt yttrande i fråga om detta förslag.

Enligt underdånig skrifvelse den 1 innevarande månad hafva stadsfullmäktige förklarat sig medgifva stadsplanens utsträckning öfver Norra Djurgården på följande villkor:

1:o) den öfver området upprättade stadsplanen skall, innan den underställes Kungl. Maj:ts fastställelse, vara af Stockholms stadsfullmäktige godkänd;

2:o) gator, torg och allmänna platser skola med full äganderätt till staden öfverlåtas och öfverlämnas i planeradt skick, enligt af stadsfullmäktige godkända profiler; och skall, där rätten till vattnet utmed de områden, som intagas i stadsplanen, finnas tillhöra Kungl. Maj:t och kronan, jämväl denna rätt öfverlåtas å staden;

3:o) tomter för byggnader för allmänt behof, såsom kyrkor, skolhus och sjukhus, äfvensom för allmänna parker och planteringar skola i stads-

planen finnas reserverade och i mån af behof med full äganderätt kostnadsfritt öfverlåtas på staden;

4:o) i gator och andra allmänna platser erforderliga trummor och ledningar för spill- och regnvattens afledande utföras enligt af drätselnämnden godkänd plan genom stadens försorg på kronans bekostnad;

5:o) gas- och vattenledningsrör nedläggas genom stadens försorg och på dess bekostnad i den mån byggnadsverksamheten fortskrider kvarter efter kvarter, räknadt från redan bebyggd stadsdel. Om däremot dylika ledningar påkallas, utöfver hvad som betingas af den kvarter efter kvarter fortskridande byggnadsverksamheten, skall särskild öfverenskommelse träffas om villkoren för deras anläggning;

6:o) de provisoriska åtgärder, som behöfva vidtagas för att gator och allmänna platser under byggnadsperioden skola kunna upplåtas för trafik, verkställas genom stadens försorg på kronans bekostnad;

7:o) gator och allmänna platser skola, sedan de blifvit försedda med ledningar af ofvan angifna slag äfvensom med ledningar för andra ändamål, såsom för telefoner eller framledandet af elektrisk ström, förses med permanent beläggning, hvilken utföres genom stadens försorg på kronans bekostnad. Med permanent beläggning förstås: i körbanan tuktad sten, trä, asfalt eller därmed fullt jämförligt material; i gångbanor tuktad sten, cement, klinkert eller andra därmed fullt jämförliga ämnen, hvarjämte dessa gångbanor skola vara lagda inom huggen kant- och rännsten; samt

8:o) sedan gatorna blifvit belagda på nyss nämndt sätt, åligger det staden att för all framtid underhålla och belysa desamma, på sätt vederbörande myndighet kan komma att bestämma.

Samma förbehåll, som borde gälla för stadsplanens utvidgning öfver hela Norra Djurgården, funne stadsfullmäktige i tillämpliga delar vara på sin plats, äfven om endast en del af området skulle närmast ifrågakomma till intagande i stadsplanen.

Då de af kommittén utarbetade alternativa förslagen till stadsplan för Norra Djurgården, hvaraf det ena eller alternativ 3, i hvad det berör nu till försäljning ifrågasatta områden, återgifves å förenämnda karta, äro att betrakta allenast såsom utkast och utan tvifvel böra i större eller mindre delar omarbetas, lära ytterligare underhandlingar komma att föras med Stockholms stad rörande den blifvande stadsplanen för ifrågavarande områden, innan den författningsenligt kan underställas Kungl. Maj:ts slutliga pröfning och fastställelse.

Ekonomiska resultatet af försäljningen.

För ungefärligt bedömande af dels de kostnader, som kunna komma att af försäljningsmedlen utgå för planering, beläggning och dränering af de till nu ifrågavarande områden hörande gator och öppna platser, dels ock de inkomster, som af försäljningen kunna förväntas inflyta, har inom

fortifikationen verkställts uträkning af den areal, som med tillämpning af kommitténs förslag till stadsplan, alternativ 3, skulle komma att utläggas dels till byggnadstomter och dels till gator m. m.

Enligt denna uträkning skulle användas:

inom området söder om Valhallavägens förlängning:

till byggnadstomter			75,640 kv.-m.
» gator och öppna platser:			
del af Karlaplanen	5,600 kv.-m.		
30 meter bred gata från Karlaplanen till Valhallavägen	7,200 »		
öfriga gator till 18 meters bred	38,620 »		51,420 »
		summa	127,060 kv.-m.

inom området vid Djurgårdsbrunnsviken:

till byggnadstomter			96,850 »
gator:			
Strandvägen (40 meter bred)	48,000 kv.-m.		
30 meter breda gator från Strandvägen	7,800 »		
öfriga gator till 18 meters bredd	41,190 »		96,990 »
		summa	193,840 kv.-m.

Arealen af de tomter, som skulle försäljas, uppgår alltså till 172,490 kvadratmeter, och af den mark, som skulle upplåtas till gator och öppna platser, till 148,410 kvadratmeter. Anledningarna till att så stor del af området tages i anspråk för sistnämnda ändamål äro, dels att en jämförelsevis bred gata ansetts böra utläggas vid stranden af Djurgårdsbrunnsviken, dels att tvenne breda uppfartsvägar därifrån till det inre af Norra Djurgården af kommittén ansetts erforderliga, dels ock slutligen att det långsträckta området utmed Djurgårdsbrunnsviken måste äfven å norra sidan begränsas af en 18 meter bred gata, hvars planering och ordnande i dess helhet faller uteslutande detta område till last. Härvid är dock att märka, att omförmälda beräkningar, såsom nyss nämnts, äro grundade på kommitténs utkast till stadsplan, och att således vid denna plans definitiva bestämmande gynnsammare resultat möjligen kan erhållas.

Därest kostnaderna för samtliga ifrågavarande gators och öppna platsers planering, dränering och ordnande i öfrigt skulle uppgå till ungefär samma belopp, som kommittén enligt den vid dess betänkande fogade bilagan 6 beräknat för motsvarande kostnader för gatureglering m. m. å hela Norra Djurgården eller i det närmaste 10 kronor per kvadrat-

meter gatumark (hvarvid antagits att, jämlikt den hittills vid tomtförsäljningar såväl från kronan som Stockholms stad tillämpade grundsatsen, köparna själfva få vidkännas kostnaderna för gatornas stensättning), så skulle härför af försäljningsmedlen behöfva tagas i anspråk ett belopp af närmare 1,500,000 kronor, hvilket torde vara högt beräknadt.

Därest å andra sidan bruttoinkomsten af dessa områdens försäljning beräknas så lågt som till 56 kronor 72 öre per kvadratmeter eller samma pris, som för omkring 20 år sedan i medeltal erhölls vid gardestomternas afyttrande, skulle i köpeskilling inflyta närmare 10,000,000 kronor. Det torde dock med visshet kunna antagas, att för många af de tomter, som här kunna upplåtas, en vida högre köpeskilling kan betingas. Räknar man emellertid med nämnda medelpris, så skulle likväl efter bestridandet af alla kostnaderna för gatureglering m. m. samt ersättningar till djurgårdskassan, enskilda personer m. fl. återstå omkring 8,000,000 kronor till inköp af nytt öfningsfält samt till afsättande för andra behof.

Om än det ekonomiska utbytet, sålunda beräknadt, är mindre än man kunnat förmoda, bör dock härvid bemärkas, att, särskildt beträffande området vid Djurgårdsbrunnsviken, jämförelsevis stor areal måste afsättas till gator och öppna platser med hänsyn till en framtida försäljning af de inre delarna af Ladugårdsgärdet, samt att kostnaderna för ordnandet af gatorna och de öppna platserna därigenom i motsvarande mån ökas.

Sedan den till inköp af mark m. m. för nytt öfningsfält afsedda summan, 4,000,000 kronor, blifvit tagen i anspråk och de ersättningar, som skola utgå till djurgårdskassan m. fl. blifvit guldna, synas mig återstående genom försäljningen inflytande medel — med undantag af det belopp, som däraf kan framdeles af Riksdagen beviljas till nya byggnader för skogsinstitutet — lämpligen böra ingå i den af Kungl. Maj:t med Riksdagen bildade fond, benämnd »landtförsvarets fond för byggnader och andra försvarsändamål», hvilken endast efter Riksdagens medgifvande i hvarje fall får användas.»

I sammanhang med denna proposition har utskottet till behandling förehaft tvenne jämväl till utskottet remitterade motioner, väckta den ena inom Första Kammaren (n:o 1) af herr *Hugo Tamm*, däri föreslagits, att Riksdagen måtte

1:o) till Kungl. Maj:ts förfogande anvisa ett belopp af 4,000,000 kronor, att i mån af behof användas för förvärfvande åt staten, i enlighet med Ladugårdsgärdeskommitténs förslag af den 19 maj 1903, af erforderliga områden för ett nytt exercisfält i trakten af Järfva, samt

2:o) i sammanhang härmed hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t på grund af den utredning i frågan, som dels redan blifvit verkställd, dels måhända ytterligare kan erfordras, till Riksdagen göra framställning om Ladugårdsgärdets försäljning till byggnadstomter;

och den andra inom Andra Kammaren (n:o 141) af herr *A. Hedin*, däri föreslagits, att Riksdagen

1:o) i enlighet med Ladugårdsgärdeskommitténs af den 19 maj 1903 förslag måtte besluta, att så fort sig göra låter inköpa nytt exercisfält; och

2:o) samtidigt besluter om uppgörande af stadsplan för Ladugårdsgärdet och om kontinuerlig försäljning af tomter därstädes, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med det försäljningssätt, som följdes vid afyttringen af gamla gardestomterna;

3:o) bestämmer, att, intill dess frågan om ny flottstation i Stockholms närhet blifvit afgjord, områden, som en sakkunnig och opartisk utredning visar kunna ifrågakomma för denna anläggning, reserveras vid fastställande af plan för försäljning af Ladugårdsgärdet.

I afseende å de skäl, som af motionärerna anförts till stöd för framställningarna, tillåter sig utskottet hänvisa till motionerna.

Då utan tvifvel Ladugårdsgärdet under nuvarande förhållanden är såsom öfningsfält för arméns i Stockholm eller dess närhet förlagda trupper olämpligt och otillräckligt, måste med nödvändighet ett annat fält i dess ställe anordnas. Af de tre särskilda för detta ändamål af den s. k. Ladugårdsgärdeskommittén undersökta områden torde efter de egendomsförvärf, Stockolms stad gjort å Brommafältet och Enskede—Skarpneckfältet, dessa fält numera icke kunna ifrågakomma; och återstår således endast Järfva—Spånga—Järfällafältet, hvilket redan från början synes hafva varit det lämpligaste och hvars anordnande till öfningsfält, på sätt Kungl. Maj:t föreslagit, utskottet anser sig böra förorda. Utskottet biträder alltså Kungl. Maj:ts förslag, att för detta öfningsfälts anläggande må tagas i anspråk de i Kungl. Maj:ts proposition angifna kronoegendomar äfvensom att för förvärfvande af annan för fältet erforderlig mark och för de med fältets anordnande i öfrigt erforderliga kostnader må användas ett belopp af högst 4,000,000 kronor.

Likaledes ansluter sig utskottet till Kungl. Maj:ts förslag i fråga om afyttring af de i den kungl. propositionen angifna två områden af Norra Djurgården och om att af de inflytande köpeskillingarne för försålda tomter å dessa områden må utgå ett belopp, som svarar mot nämnda, för det nya öfningsfältets anordnande beräknade kostnad.

Jämte uttalande af den mening, att de markinköp, som för det nya

öfningsfältet erfordras, torde böra oförtöfvadt och utan afbidan på ofvannämnda tomtförsäljningar bringas till stånd, har utskottet velat ifrågasätta, huruvida icke, därest den närmast hufvudstaden belägna delen af det till öfningsfält afsedda område, å hvilken del skulle förläggas kaserner, kyrka, sjukhus m. m., komme att betinga alltför högt inköpspris, annan mark må i stället för nämnda del kunna för berörda ändamål tagas i anspråk.

I sammanhang härmed har utskottet velat anföra, att enligt utskottets uppfattning Kungl. Maj:t bör äga att vid inköp af ifrågavarande mark utan vidare bemyndigande vid exercisfältets utkanter göra de markutbyten, som kunna vara erforderliga för att bereda fältet bekväma och reguliära gränser.

Vidare har utskottet ansett sig böra framhålla, att det af Kungl. Maj:t antydda öfverflyttande till detta fält af arméns i hufvudstaden uppförda kaserner torde, särskildt vid det förhållande att största delen af Ladugårdsgärdet fortfarande bibehålles till exercisfält, kunna för en lång tid undanskjutas.

Hvad det föreslagna afhändandet af områden å Norra Djurgården beträffar, har utskottet, som förutsätter, att denna angelägenhet kommer att så bedrifvas, att kronans bästa i möjligaste mån tillgodoses, ansett, att i hufvudsak samma villkor i afseende å gatureglering m. m., som uppställdes vid den år 1885 beslutade försäljningen af den till gardesregementena upplåtna mark, må göras gällande vid nu förestående uppgörelser; och har utskottet i öfverensstämmelse härmed ansett sig böra erinra, att några utaf de utaf Stockholms stadsfullmäktige i skrifvelse till Kungl. Maj:t den 1 nästlidna april uppställda villkor för medgifvande af stadsplanens utsträckning öfver Norra Djurgården icke synas antagliga.

I första punkten af dessa villkor angifves, att »den öfver området upprättade stadsplanen skall, innan den underställes Kungl. Maj:ts fastställelse, vara af Stockholms stadsfullmäktige godkänd.»

Häremot har utskottet velat anmärka, att visserligen Stockholms stadsfullmäktige böra äga att för sin del godkänna den stadsplan, som kommer att öfver ifrågavarande område af vederbörande upprättas och af öfverintendentsämbetet för Kungl. Maj:t framläggas, men att hinder däraf icke bör möta för områdenas ordnande efter den stadsplan, Kungl. Maj:t kan finna skäligt slutligen fastställa.

I andra punkten af dessa villkor lämnas föreskrift om att gator, torg och allmänna platser skola med full äganderätt öfverlåtas till staden, som äfven tillförsäkras rätt till vattnet, när området stöter därintill. Häremot har utskottet icke något att erinra. Men villkoret i tredje punkten, eller att »tomter för byggnader för allmänt behof, såsom kyrkor, skolhus och sjukhus äfvensom för allmänna parker och planteringar skola i stadsplanen finnas reserverade och i mån af behof med full äganderätt kostnadsfritt

öfverlåtas på staden», synes utskottet vara af obestämbar räckvidd och i öfrigt innebära anspråk, som vida öfverstiga hvad förut vid gardestomternas försäljning i sådant hänseende bestämdes.

Då emellertid dessa villkor uppenbarligen äro framställda under förutsättning, att ej allenast de nu ifrågavarande områdena utan hela Norra Djurgården komme att införlifvas med staden, torde från stadsfullmäktiges sida svårigheter icke komma att uppställas mot en uppgörelse i öfverensstämmelse med de af utskottet här ofvan gjorda erinringar.

Beträffande försäljningen af tomter å dessa områden har utskottet velat ifrågasätta, huruvida icke därvid borde undantagas tomter, som kunde befinnas lämpliga att reserveras för kronans räkning för att vara disponibla för det alltjämt ökade behofvet af byggnader för allmänna inrättningar.

Emot den af Kungl. Maj:t föreslagna användningen af de genom ifrågavarande försäljning inflytande medel har utskottet icke haft annat att erinra, än att det bland ersättningar till djurgårdsförvaltningen ingående belopp, i jämnadt tal å 122,750 kronor, som är afsedt att öfverlämnas till djurgårdskassan för godtgörande af kassans bidrag dels till ordnande af utställningsområdet efter afslutandet af 1897 års konst- och industriutställning och dels till inlösen af lägenheterna Sevilla och Kaptensudden, icke synes böra från försäljningsmedlen utgå, enär dylika utgifter synas vara främmande för det med ifrågavarande fastighetsförsäljning afsedda ändamål och det i öfrigt torde kunna antagas, att berörda kostnadsbidrag blifvit lämnade utan hänsyn till deras återgäldande på nu föreslaget sätt.

Mot att återstående försäljningsmedel, på sätt Kungl. Maj:t föreslagit, tilläggas landtförsvarets fond för byggnader och andra försvarsändamål har utskottet icke haft något att erinra. Men med afseende å Riksdagens i skrifvelse den 2 juni 1901 angående ny härordning gjorda uttalande därom, att för beredande af tillgång till de af härordningen föranledda utgifterna för nya kasernetablissemang det vore lämpligt att afyttra annan staten tillhörig icke inkomstgifvande fastighet, hvilken icke vore för sitt dittills afsedda ändamål oundvikligen erforderlig men för hvilken med hänsyn till läget en betydande köpeskilling kunde påräknas, exempelvis vissa delar af det norr om Djurgårdsbrunnsviken och Djurgårdsbrunnskanalen belägna området, har utskottet velat uttala den mening, att ifrågavarande medel må i främsta rummet användas till bestridande af utgifter för kasernetablissemang.

Därest hvad utskottet här ofvan anfördt varder af Riksdagen gilladt, torde hufvudsyftet med herrar Tamms och Hedins ofvan återgifna motioner komma att vinnas. Med anledning af dessa motioner har utskottet emeller-

tid velat tillägga, att, om än utskottet anser, att beslut nu bör fattas endast rörande försäljning af en ringa del af Ladugårdsgärdet, utskottet dock föreställer sig, att vid stadsplanens fastställande för denna del hänsyn bör, särskildt vid fråga om anläggande af afloppsledningar m. m., tagas till en framtida tomtindelning af hela fältet.

Då den af utskottet förordade försäljningen af viss del af det norr om Djurgårdsbrunnsviken belägna området icke omfattar mark, som kan antagas blifva erforderlig för en eventuell ny flottstation, torde det i herr Hedins motion framställda förslag om reserverande af områden för en sådan stations behof icke vara på denna mindre omfattande försäljning tillämpligt.

Under åberopande af hvad sålunda blifvit anfördt får utskottet hemställa,

att Riksdagen, med anledning af Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition samt herrar Tamms och Hedins i ämnet väckta motioner, må medgifva:

att de kronan tillhöriga egendomarna $^{1}/_{16}$ mantal n:o 1 Agnesberg, $^{5}/_{128}$ mantal n:o 1 Bagartorp, $^{7}/_{8}$ mantal n:o 1 Neder-Järfva, $^{31}/_{64}$ mantal n:o 2 Neder-Järfva, $1^{47}/_{64}$ mantal n:is 1 och 2 Öfver-Järfva och $^{1}/_{8}$ mantal n:o 1 Ritorp, alla i Solna socken, samt lägenheten n:o 1 Gunsarboda, $1^{1}/_{4}$ mantal n:is 2 och 3 Kymlinge, $^{1}/_{4}$ mantal n:o 1 Långlöt, $^{3}/_{8}$ mantal n:o 1 Ör, lägenheterna n:o 1 Killingstorp och n:o 1 Linväfvartorp, 1 mantal n:o 3 Ursvik, $3^{1}/_{4}$ mantal n:is 1, 2 och 3 Rissne, $1^{3}/_{4}$ mantal n:is 1 och 2 Råsta, $1^{1}/_{4}$ mantal n:o 3 Erfvinge och länsmansbostället $^{3}/_{8}$ mantal n:o 5 Ursvik, alla i Spånga socken, må till landtförsvaret upplåtas för att användas till öfningsfält för armén tillhörande trupper;

att de å den vid statsrådsprotokollet öfver landtförsvarsärenden den 7 april 1905 fogade karta med ljusröd och ljusgul färg betecknade områden af Norra Djurgården, belägna det ena söder om Valhallavägens förlängning åt öster och det andra norr om Djurgårdsbrunnsviken, må, med undantag af omkring 3,000 kvadratmeter utaf skogsinstitutets nuvarande tomt, på det sätt kronan afhändas, att däraf till Stockholms stad kostnadsfritt med äganderätt upplåtas de delar, som enligt en blifvande stadsplan för dessa områden erfordras till gator, torg och allmänna platser, äfvensom angränsande

vattenområde, samt att de återstående delarna försäljas i den ordning, Kungl. Maj:t bestämmer;

att af de genom försäljningen inflytande medel må användas högst 4,000,000 kronor till förvärfvande af den mark, som jämte förenämnda, kronan tillhöriga egendomar af Kungl. Maj:t anses böra ingå i öfningsfältet, till ersättningar åt boställshafvare, arrendatorer och andra personer för mistad besittningsrätt till jord, som för detta ändamål afstås m. m. samt till anläggande af skjutbanor, fältets dränering och ordnande i öfrigt, i den mån medel härtill kunna af nämnda summa erhållas;

att af försäljningsmedlen må gäldas ersättningar, enligt Kungl. Maj:ts bestämmande, dels åt djurgårdsförvaltningen för bostället Djursborg och för mistad inkomst af arrenden för de lägenheter, som äro till andra upplåtna, dels ock åt enskilda personer m. fl. för intrång i nyttjanderätt till vissa delar af ifrågavarande områden af Norra Djurgården, äfvensom kostnaderna för ordnandet af gator och allmänna platser enligt den öfverenskommelse, som härom kan med Stockholms stad träffas;

att därefter återstående medel, förutom det belopp, som däraf kan framdeles beviljas af Riksdagen till nya byggnader för skogsinstitutet, må tilläggas landtförsvarets fond för byggnader och andra försvarsändamål; samt

att, i mån af behof, de medel, som i första hand erfordras för inköp af mark till öfningsfältet m. m., till ersättningar åt enskilde och till bestridande af kostnaderna för ordnandet af gator och allmänna platser, må efter Kungl. Maj:ts beprövfvande af tillgängliga medel förskjutas.

Stockholm den 9 maj 1905.

På statsutskottets vägnar:

HUGO TAMM.